

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Канатан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Прича без наслова

Те вечери враћао се Владимир Николајевић доцкан у ноћ кући. Идући тесним и прашњавим улицама, осветљеним овде онде једва приметном жутињавом светлошћу полуразбијених фењера, он застаде по готову на крају самога града, задихан и са неким умором у целој снази. Он силно напреже груди, одахну јак и струја прохладнога ваздуха припи му се свом свежином уз ознојено и врело лице. Не хотећи ни још дома, он скрену једном од побочних улица и упути се стазом што је водила великом пространом пољу иза самога града.

Била је лака пролећна ноћ; месец тек изашао и на мирном прозрачном небу стајао је као велика и усијана бакарна кугла. Круне високих дрвета, које се као мрачни неми зидови издизаше са обе стране пута, бацале су своје сенке преко узане путање, крећући се лако и једноставно при тихом зујању свежега ветрића.

Владимир се кретао лагано, немарно, час по застајући и ослушкујући јасни и одмерени лавез паса из оближњих винограда. После оне неспосне вике и весела код председника општине, богатог трговца Илије Илића, он се осећао много лакше, присебније под сенкама зелених, олисталих дрвета; све је било тако свето и благо, небо

тако јасно, њиве необично мирне и пут чудновато леп. И подајући се утицају свога новог расположења, које као брзи талас наиђе преко њега, он отпоче лагано певушптити. Али идући све даље, речи су биле нејасније у његову певању, ритам се губио и после неколико нејасних тонова опет наиђе она малопређашња тишина. Он затвори очи, па ипак осећаше како се светлост увлачи кроза све његове нерве, а хладан ветрић како му при сваком дисају узбуркану крв све брже и живље разгони по врелим и уздрхталим жилама.

Он скрену лагано узаном путањом којом се, другом страном, долазило до самога града, где је био и његов стан. У његовој фантазији живо се гонила слика за сликом, а уморне очи гледале су само један предмет пред собом. Док се у целој друшћу говорило без реда и везе, бесмислено и празно, он је седео по готову неприметан у најдубљем углу. Одатле је бар могао лепо посматрати, како се лагано и достојанствено креће слика кћери председникове, плавокосе Олгице, како су је из милоште звали, и при сваком том покрету, његове сленоочнице јаче би одскочиле а жиле по њима од узбуркане крви дошле би још веће и крупније. Ни најмање фантаст, практичар и по струци и у животу, па ипак изгледало му је у тим тренуцима, чујући онај нежни глас са тоновима чистим

као роса, гледајући ону масу од меке златне косе, чијем се терету и сама глава подавала, — као нешто особито фантастично, само што је то фантастично имало свој реални, живи облик.

Најзад то је било све једно; он само није могао разумети: од куда од једном сва та клица у његовој младости, дотле посве мирној души; од куда ова нова снажна вера, јасна као светлост, и нека непојамна слатка нада, силна као море; од куда све ово одушевљење које се упијало у најмрачније поре његове душе, а срце му било толико велико да цео свет обгрли.... Чудна посла! Као да он у своме животу још није виђао девојака, које су биле исто тако лепе и миле, као да је то била нека оживотворена сила, чији ће се делићи увући у њега самог и понети га на фантастичним крилима новој светлости, новоме Богу.

Тренутно се насмеја самом себи. Практичар и техничар са фантазијом једнога голобрадога ђачића; оно чему се он још некада смејао. Да се то бар десило оном брбљавом професору филологије, чији се сав песнички дар те вечери свео да по десети пут издекламује неку пропалу оду председникову вину, али он, он!...

Пре свега Владимир Николајевић волео је више да слуша него да говори; и ако би се кадгод решио да о животу и срећи сам профилософује, он би са свим лаконски одговорио: иди само својим путем и срећа ће те наћи. Отуда му је и било непојмљиво, како могу људи у најбољој снази својој непрестано о срећи сањати, идеализовати онако у маглу, и заносити се којекаквим песничким недоношчадима поред све праве поезије истинскога, стварнога живота људског. За њега је живот људски био шарена ливада: на коју год се страну окренеш, набраћеш цвећа; зависи од тебе само. С тога је нерадо и одлазио у така друштва, где се на дугачко и на широко препирало о тим за њега безбојним стварима. С тога му је и било тако неугодно и тако нелагодно, кад га је Олга, знајући све те његове особине, фино се смешећи, почела испитивати:

„Волите ли и Ви цвеће, господине Николајевићу?“

„Цвеће?“

„Цвеће, да!“

„Зашто да не?“

„А поезију?“

„Поезију?... Хм, хм... Не разумем се баш тако!“

„Зар никад нисте били заљубљени?“

„А је ли то баш каква особита срећа?“

„Ако не увек срећа, човек уме да ствари посматра ружичасто.“

„Ја пак посматрам ствари само онако какве су.“

Па онда како се професор јетко осмехнуо, кад је чуо да он још није ни „Рибара“ прочитао, тог нашег „Фауста“, а овамо знао је за све могуће мостовске конструкције последњег система. Господе Воже! као да ту има нечега особитог: волети цвеће и обожавати поезију. То су у осталом ствари за људе женских осећаја, али

какве вредности све то може за њега имати? Они то неће разумети и према томе у њиховим очима изгледаће као престајак и необразован човек. То га отпоче љутити. Још више мучила га је помисао, да ће и Олга о њему тако мислити, према чему он и поред своје извештачене једнодушности није могао остати тако хладан и миран. „Па најзад све једно је!“ помисли он и кроза зубе стаде пропуштати полугласне речи некога куплета. У свом лаганом ходу он беше већ на уласку у град. Овде је било још све у сну. Само што се код оближњег пекара видела ватра у пећи и чула луна од сита. Он скрену десно и упути се своме стану. „Где ли је само Олга?“ помисли он. „За цело би се већ сутра насмејала јачини мојих разлога, видећи ме где тако сам лутам по мртвој граду.“ Пред баштенским вратима застаде и лагано подиже затварачу; врата се тихо и неприметно отворише. Мирис од јасмина допре му у сусрет меко и благо. Он застаде и уздахну што је јаче могао. „Аха! Опет утицај Олгин. Но, по мој голубе, то иде брже него што и сам замислиш.“ — После пола часа он је седео већ за својим радним столом и весело тарући руке, отварао велики пакет књига, што га је на столу чекао, заборављајући у томе тренутку и председника, и цело друштво, па и саму Олгу.

Те исте вечери рећи ће госпођа Тина, жена председникова, своме мужу, идући у постељу:

„Зар не, то би била одлична партија за нашу Олгицу?“

И њено лице сијало се необичном радошћу при помисли на то.

„Кога мислиш? Професор Пајица?“

Госпођа Тина стисне зубима, сведе обрве и сва љута и раздражена погледа у мирнога председника, који је спокојно стајао покрај стола и лагано и достојанствено скидао своју црну огрлицу.

„Да како! Ах, знам ја тебе врло добро. Такав си од како сам кору хлеба почела с тобом делити“... И госпођа Тина не бирајући речи и не заустављајући се сручи читаву масу на бедну главу Илије Илића.

„Ех да!... Стани за Бога! Ако сам рекао, нисам пресекао. Зашто не би био и он? Професор је, а изгледа да као и човек није рђав.“

„Ништа ти не разумеш, ништа.... Зар за оног брбљавца дати своје јединце! Јеси ли видео само како је за вином уздисао. Аја, неће тај пољубити моје руке.... Други, са свим други.“

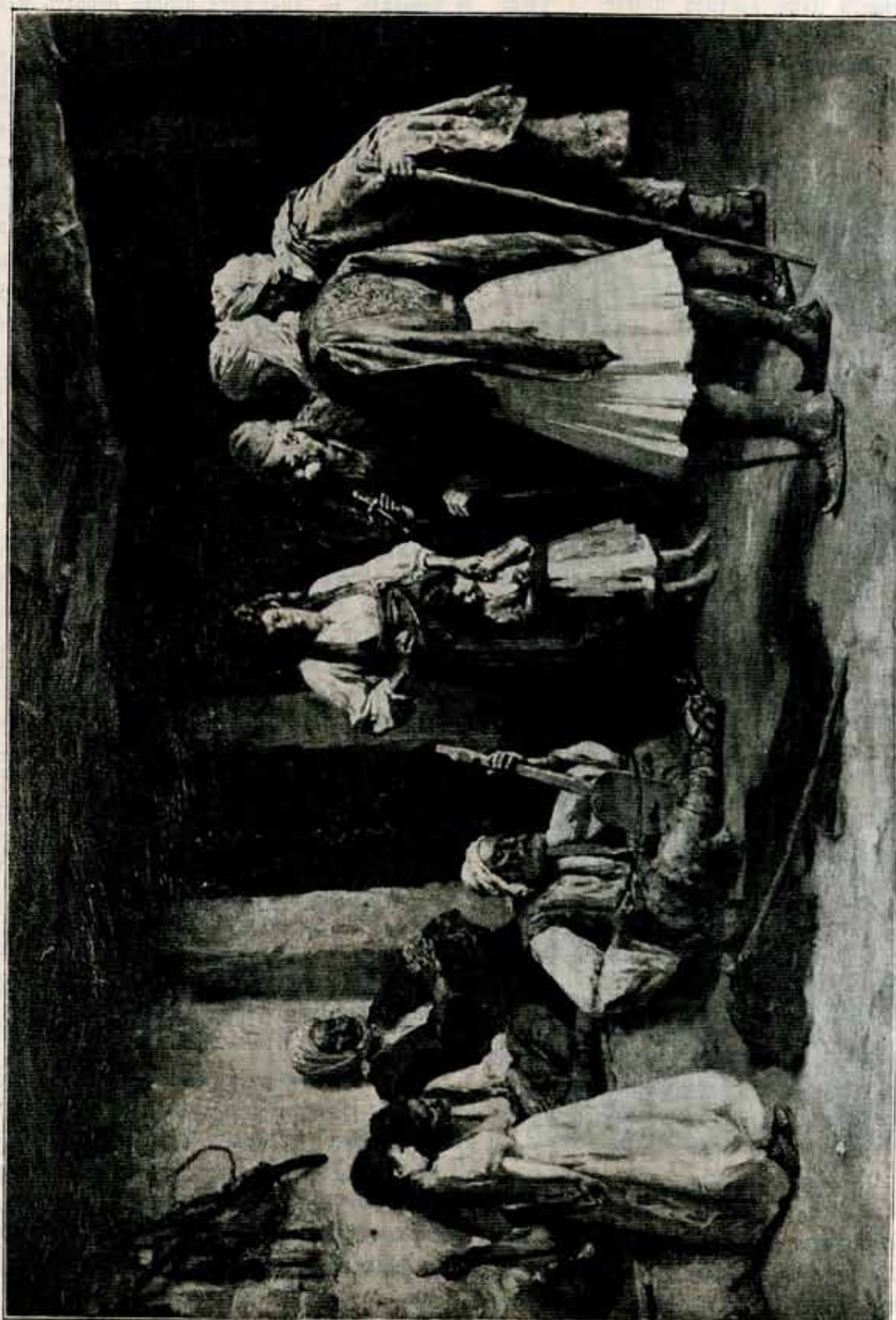
Председник се сав претворио у ухо и стојећи мирно гледао је право у своју жену.

„Шта мислиш о господине подинжењеру?“

„Ах, видиш, а ја њега и заборавио.“

„Да богме, зато што није целе вечери торокао као онај неучтиви професор. — Ово је човек: свака му реч злата вреди; не говори много, али што каже, речено је. Такви ми се људи допадају.“

Илија Илић погледа љубазно у ознојено и црвено лице своје жене и задовољно се насмеши. „Како то она све зна!“ помисли у себи.

ГУСЛАР

И. ЈОВАНОВИЋ

„Па добро, добро, срећно започето!“ А госпођа Тина сливала је још сад у радости што ће имати зета инжињера, тако великог господина; становаће онда у новој, двоспратној кући, коју ће, разуме се, он саградити (ено има баш места на другој страни дворишта); возиће се на фијакеру и свакога дана правити излете; а умеће богме напирксити и суседима и пријама, јер бити пуница будућег окружног инжињера, — није мала ствар.

И тако те вечери Владимир Николајевић, и не слутећи, би ожењен.

* * *

Владимир Николајевић волео је Олгу. Он је био тако тврдо уверен у то, као да је та мисао још од када, месецима и годинама, ишла с њиме под руку. И често пута отпочео би мислити како је све то дошло, мислио је чудновато мирно, како је и он сам био изненађен због те мирноће. Па ипак, изгледало му је, да је сва та мирноћа само маска, чију ће страст у првом бољем тренутку здерати са себе; осећао је како тамо негде у неприлазним дубинама његове душе ври и кипи нешто тако силно, пуно снаге и напона, са жељом да што пре избије на површину снажно и без застоја, напред, даље, даље.... Било му је, као да очекује нешто што ће из даљине доћи, слатко, топло и благо, као звуци далеке чаробне музике; као тиха, мирна песма пуна чежње и надања....

У непрестаним сукобима између стварности и снова противу његове воље, наилазила би на њега покадшто таква малаксалост, осећао се тако уморним, као да олово вуче у својим жилама. Постепено па је остао потпуно сам, остављајући своје другове са њиховим површним задовољствима. Све се код њега сливало само у једну велику и тешку масу од досаде и мрзовоље. Шта му је ваљало да отпочне? Да са песницима отпочне уздихати о слатком миловању руже и лептира, или да загази у воде песимизма и мрачна погледа и оштра лика као вешти пророк презре људе и њихова несавршенства и зарони поново у недра своје усамљености.

У таквим тренуцима Владимир Николајевић отурао би таблу од себе, бацао перо у записник, и журним корацима одлазио тамо где је за њега било спокојство, а у грудима као да му се ширила само анђeosка песма: мир, мир!

Једно само није могао разумети. Он је волео Олгу, виђао је тако често и она је свакога дана била поверљивија и отворенија према њему. Ни најмање да се претварала и устезала познатом женском лукавошћу. Све што је са њене стране долазило било је тако верно, падало је са таквом природношћу, свака реч и сваки израз, све је то долазило у оном облику, који јој је он у напред, тајом и за себе сама, давао. Поред свега тога он је био покадшто тако неспокојан, да је по стоти пут преклињао и онај тренутак кад је први пут прекорачио преко прага куће њихове. Држао је и веровао, да је љубав неко слатко узвишено осећање, зато је о њему врло ретко и говорено,

и не такав немир што му душу ужасно раздире, пул страха, сумње и понижења.

Али је и Олга знала да у таквим тренуцима растера облаке са његова чела. Финим осмехом, пецајући га пребацивањем због његових многих настраних погледа, она је успевала да код њега поново поврати његово добро расположење. У грудима његовим разливала би се тада њена особита топлина од среће и задовољства; било му је као да најфинија кадива прелази и таре његове груди, као да све око њега мирише на ружу и јасмин. Свет је тада отварао за њ још једну, за њ догле непознату страну земнога раја и необичне сласти.

И тако су им пролазили дани. Владимир Николајевић био је на истоме месту. То је дало разлога, да се и госпођа Тина покадшто јаче раздражи и наљути. Њеном женском оку није могла остати непримећена сва наклоност Владимира Николајевића према Олги, а осим тога она је знала како се и најскривеније мушко срце лагано као лед растапа пред оним снажним чиниоцем што се зове женска лепота. И она не само што је веровала у лепоту своје кћери и њу на сваком могућем месту истицала, но је у Олги као у млађој сестри гледала остварени женски идеал, коме ће се на сваком кораку наћи стотине побожних поклоника. Осим тога, Олга не само што је била лепотица у схватању њене женске ђуди, већ је била јединица кћи, један разлог више за Владимира Николајевића, јер целоме граду било је познато, да Илија Илић за све време свога трговања није узалуд радио и да ће после смрти његове остати позамашна сумица, којом би будући господин инжињер могао бити потпуно задовољан. Везујући пак материјалну страну са интелектуалном, Илија Илић се по савету своје жене још из раније био побринуо да својој кћери прибави и потребно знање и образовање.

Само што Олга за то није много марила. У немачком језику, који јој Немица гувернанта тако ревностно наметаше, она не оде даље од Хајнеових стихова и обичне конверзације; музика пак интересовала је куд камо јаче и Владимир би се чешће враћао дома, потпуно преображен и усхићен свирком Листових рапсодија.

Посматрајући све то госпођа Тина удахнула би кадшто тако јако, да је и сама Олга и Владимир Николајевић зачуђено погледају. У граду се већ почело говорити о будућем зету господина председника, али та реч као да ни мало није веселила госпођу Тину, и ако ју је она из свега срца желела. Поред свега новозаведеног реда, на њој бејаху још увек видни трагови наше паланчанке: бојала се речи као живе ватре.

„Видиш ти њега, навадио се!“ говорила би више пута за себе, видећи да се Владимир због општинских ствари чешће налазио поред Илије Илића, и ако му је то само био добар изговор да се косне погледа Олгиних. — „Не разумем само зашто је тако уздржљив. Ах, кад бих ја била мушкарац на његову месту!...“ и не довршујући започету мисао, она је продужавала да по своме

обичају и даље удара иглу о иглу на своме раду, да су Олга и Владимир могли то са свим добро чути.

Тако их затече и јесен. Председникови беху провели лето у бањи, куда и Владимир, под изговором да у оближњем граду походи своју породицу, беше отишао на неколико дана. Госпођи Тини било је и сувише чекања. Она се беше тврдо решила да прву бољу прилику одсудно употреби у своју корист. Не казујући ништа о својим намерама мирноме Илији Илићу, њено се лице још у напред озаравало радошћу при помисли да јој план испадне за руком.

Јесен се спуштала лагано. Лехе и цвеће у градском парку бејаху пожутеле и сасушене; испод ниских дрвета на црној земљи купило се у масама пожутело и опало лишће. На град би се и врале чешће навраћале и својим суморним гакањем назначавале почетак зиме и мртвила у природи. Парк је остајао сам, празан и мртав, само што би се пензионари и ђаци још задржавали у њему; ови први да се посаветују, у чијем ће винограду ове недеље бити бербе, ђаци пак вичући и лармајући препирали су се на дугачко и на широко о политичким слободама, слободама којима треба да живи један народ као што је наш, па да онда и ми станемо раме уз раме са народима, који су били срећни да ова несносна прелазна стања с муком преброде и дођу у пристаниште рада и јачања.

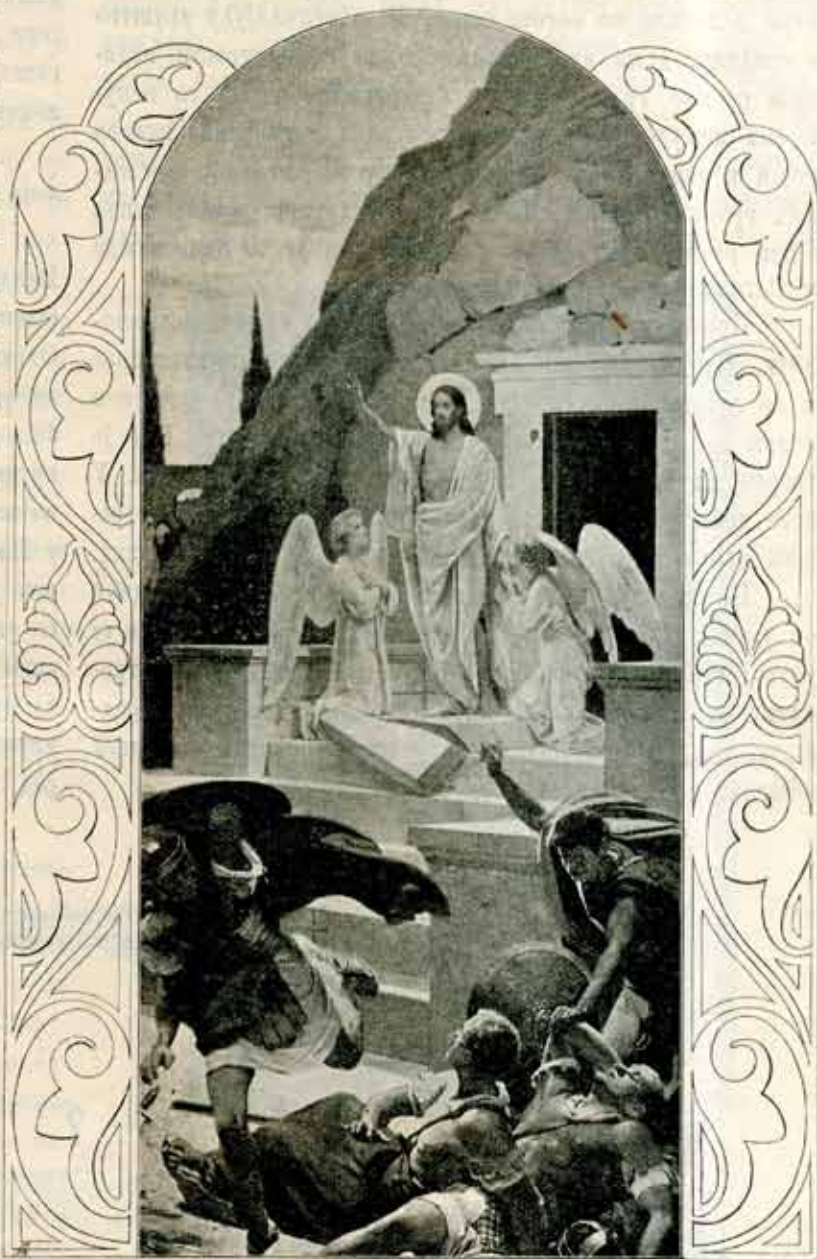
Крајем септембра журно се пословало у кући Илије Илића: ваљало се спремити за борбу. Момци су радили од рана јутра до позне вечери, и не одмарајући се често; запариване су бачве и каце; извлачена бурад из подрума и чишћена од буђи и плесни. Кола су опремана да на се приме одређене возионице, па је чак и стара прес-машина поново прегледана, очишћена и доведена у поредак. Илија Илић враћајући се позно из општинског суда задовољно се смењао, гледајући сву ту живост у своме дому и његове доброћудне очи нарочито су тражиле Тину да јој изјаве заслужену захвалност, јер она се сад о свему старала и под њеним надзором вршен је сав тај дуги, али весели посао.

* * *

Вече. У винограду Илије Илића влада грозничава живост; мала двоспратна кућица, обвијена сва у бршљан, изгледала је необично лепо. Кроз ниске прозоре допирала је светлост од свећа; послуга је хитала с тањирима јела и боцама новог свежег вина горе у велику собу, где је председник у част обилно завршене бербе давао вечеру својим познаницима и пријатељима. По готову све оно исто друштво, које је Владимир Николајевић затекао кад је њима отишао први пут. Професор Пајица био је спремио и нарочиту пијесу у част богатој и плодној јесени, која привевши своје изобиљне даре повлачи се тихо и лагано натраг да дахне и отпочине као човек после дугог и заморног рада. Грбави учитељ музике Шмакал био је

спремио и нарочиту композицију и сад се чекало само на свршетак вечере, па да после телесног дође и духовни део.

Илија Илић се жалио на тешку и пуну одговорност и дужност председничку. Па и покрај тога што га године обарају својим теретом, он се ипак нада, да је бар у неколико одговорио своме тешкоме позиву и да је на корист општега добра принео своју ленту. Професор Пајица доказивао је тенорским, пикавим гласом своме суседу, неком незнатном малом поручнику, да савез балканских држава никако није нешто утопистичко и да би за даљи

У. Предик

Ускрс

пodesни развој догађаја само какав јак савез био у стању да спречи сваки покушај у погледу гушења слободе балканских држава. Поручник је достојанствено уздизао свој десни брк и са самоуверењем одговарао: да ће све то само сабла решити, а не којекакве ноте и преговори.

Само је Владимир Николајевић седео миран и повучен. Он се осећао необично рђаво у овом тешком, од дувана и вина испуњеном ваздуху. Уз то, те вечери, Олга није само њему прилазила; сваки од гостију и знацаца имао је по коју ленту реч за њу, свима је одговарао њен

љупки, фини осмех. И то је било оно што је Владимира тако љутило. Он је држао да тај осмех само њему припада и да нико осим њега нема права сунчати се на сунцу његове среће. Госпођа Тина седела је преко пута од њега и својом пажњом те је вечери нарочито одликовала Владимира Николајевића.

Јако алкохолно дејство, сважан мирис од јоргована што је долазио од госпође Тине и Олгина витка прилика у хаљини од свиле небеске боје, што је облике Олгиног облог тела тако лепо оцртавала, — све је то у необичној мери деловало на његове нерве. И заборављајући друштво и средину, душа му, стезана у окове бесне страсти, издизала се као грдан талас у безграничну чежњу са пенушавом пожудом, све даље и даље, док се грозница његова мозга и свако ткање у његову срцу не затеже до последњих граница својих. Нога му и нехотице дотаче испод стола нечију фини обућу и помисао да је то била можда и Олгина раздражи га још више.

Професор Пајица без икаква увода отпоче декламовати. Владимиру би одвратно слушати његов пискави глас и он устаде од стола да се мало расхлади са потајном надом да ће Олгу затећи гдегод доле у башти. Био је уверен да ће јој ове вечери признати своју љубав. У исто доба удали се и госпођа Тина из собе и гости, угрејани вином и разговором, и не приметише њихов одлазак.

На пољу је било мрачно; Владимир се упути једном од узаних стазица, пређе преко ниске ограде и упути се другој страни, где је био воћњак и башта. У овом тренутку он у својој глави није имао ни једне јасне представе, ни једне сигурне мисли, ишао је потпуно као човек обезглављен и неспреман да ма штогод предузме.

јула 1904. године.

На Бањици.

Ја сам дошao ондје гдје су прије
Сан и живот били једно исто,
Гдје је само знало да се смије
Срце младо и ко роса чисто.

Гај је зелен и сад к'о и прије,
Маховина исто свјежа, мека,
Славуј и сад исту пјесму вије
И звонцад се чују из далека.

Ужице.

За оближњи жбун замахну нечија женска прилика. То је могао приметити по јасном шуштању лаке одеће. Он се упути и сам тамо.

„Госпођице Олга, јесте ли Ви?“

Прилика застаде, али ништа не одговори. Владимир се часком нађе покрај ње. Не размишљајући много и гледајући више у страну он отпоче. Шаптао је више но што је говорио; глас му је био таман и без звука, речи замршене, непрекидане и без везе. Од једном прилика се наже са свим близу њега, он могаше опазити снажне високе груди и обле мишице и заносећи се мирисом од јоргована он се у тренутку саже и усне му се коснуше белог женског врата....

„Кажите мамици!...“ И прилика исто тако брзо ишчезе као што беше и дошла.

После пола часа друштво отпоче поново своје весеље. Владимир Николајевић беше затражио од Илије Илића Олгину руку и, разуме се, добио је без сваке даље речи. Олга се чудила, како је све то од једном дошло и зашто да он њој ништа о томе не каже. Она је сањала о љубави из романа, са месечином и самоћом у ноћи, са шаптањем и прижељкивањем, а сад ето дошло је све то без њенога знања и без њенога питања. Али и сама залубљена у Владимира Николајевића, она га поче оправдавати тиме што је он увек био противник тога, а и сувише озбиљан да се упушта у такве гимназијске подвиге. У свему се највише радовала сама госпођа Тина, што јој је план испао за руком. Истина, после сусрета свога у башти са Владимиром Николајевићем она је прво морала довести косу у ред, али шта све неће мајка учинити за своју ћерку.

Милош П. Ћирковић

?

У долини и сад к'о и прије
Наша варош спокојна и иста,
Сат са куле и сад мирно бије
А крст златни са звоника блиста.

Јесен била, долазила зима,
И ништа се промјенило није!
А ти моје срце у грудима,
Да л си и ти исто к'о и прије?

М. М. Усцоковић

У огледалу

— приповетка —
С. Д. ТОДОРИЋ

Полако је извукао испод јоргана сухе, мањаве руке и испуњао их час у вис час у страну. После је дошао ред на кретање с главом, и он ју је подизао у вис и спуштао полако на јастук.

Мало, одавна необријано лице, покривено жућкастом длаком, крупне зелене очи, и жуте, ретке зубиће имао је Милан Јовановић, дугогодишњи чиновник.

Осећао је неко бучање и бол у глави и стога је мрдао њоме, али кад му се не утоли бол, отпоче да притиска шакама и сувише испунчено чело, са кога је стрчала жута, оштра и кратка длака. Што је јаче притискао чело, све је јачи бол осећао, који га опомену синоћне пијанке. Сети се како се беше прилично накитио, како се нагао над једним сухим, кривоногим циганином и давао му такт рукама и климањем главе, — кад у сонче за пијанку руни један дугачак, сух човек, лица кошчатог, које је покривала кратка, седа длака, која није достижала да покрије његове црвене, испале јагодице; велике, разроке очи гледају некако страшно, и са испруженом десном руком, баш на Милана Јовановића, викну из баса повијајући напред цело тело: „Убијте се! Нашто вам живот?!... Све има свога краја!...“ После томе дугајлији, томе што им тако поквари весеље, несташе озбиљности с лица и зацерека се накосно, сав се превијајући од смеха, а кроз смех се чуло крупно, страшно: „Варалице! Лудаци!... Убијте се! Ха-ха-ха... У...биј...те се!“

— Ала је био страшан! — прошапута Јовановић и сав се стресе од неког неодређеног страха. — Што је баш руку на мене пружио? — упита се, скидајући се с кревета. — Можда није хтео баш на мене да пружи руку? Можда на Душана?... Јесте, баш на њега је пружио руку. И он приђе замишљено великом, сјајно уоквиrenom огледалу и поче да се посматра у њему. Окретао је главу час лево час десно; раздрљиво је меку, белу кошуљу и посматрао је како се полако дижу и спуштају слабачка рутава прса. После обрати пажњу на сухо и небријано лице и прохуљка: — „Треба да се обријем.“

Седе испред огледала, насапуни лице и отпоче бријачем да скида полако длаку. Рука му је дрхтала, а глава га стално све јаче и јаче болела. Морао је једно време да пусти бријач из руке и да стегне главу шакама. — „Баш је досадило овако живети!“ — прошапута полако подижући бријач и отпоче опет бријање. Превукао је бријачем журно неколико пута преко крупних длака, управив сву пажњу на лице, али после кратког времена прекиде рад и разрогаченим очима гледао је сухо лице и очи укочене, увучене дубоко у јаме, — очи без сјаја... Сада је тек приметио да је нестало свежине, да је младост прохуљала и да су се боре и око усана и око очију поја-

виле. — „Зар тако брзо све пролази?“ — прошапута тихо и са запрепашћењем посматраше се у огледалу.

У памети отпочеше да му се лагано ређају слике из детињства, младости... Мајка му, суха, погрбљена, у шареној и закриљеној рекли, иде полако преко дворишта, кашљуца... „Откуда ли се то она појави?“ — упита се тихим гласом и несвесно гледајући у огледало додаде: — „Баш је била добра, тиха... тако тиха!...“ У соби тишина и он чисто чује њен сухи кашаљ, а у прима му нешто тешко, готово да заплаче. Затим се опомињаше разних ствари из живота. Свугде је тражио нешто при-

Св. ПЕРУЦИ

НЕЗАКОНИТА МАТИ

јатно, нешто што би га мало разведрило, али нигде ништа не нађе. После дугог мишљења сети се једне лепе вечери, што учини да му и сада срце живље задршће. Месец је ишао полако преко сивкастог звездама покривеног свода и бацао своју благу, меку светлост на њено лепо, ципурасто лице. Лепа, обла прса надимала су се и дубоко увлачила свеж ваздух, а малим лепим прстићима чупкала је несвесно мирисне листиће једне беле руже. Једна птичица тихо је цвркулала изнад њихове главе. Он је причао тихим, једва чујним гласом, и гледао нежно у њене црне очи и лаки, тужни осмејак на лицу. И докле је он причао о будућем животу, о лепом животу, дотле се њена глава све више нагињала ка рамену, а преко лица јој лебдео осмех пуни милине и чари, —

као да се усављавала његовим мелодичним речима. Срце му је јако лупало и хтео је да узвикне како је воли, али није имао снаге, — само је могао да узвикне: „Како је лепо вече!“ — „Волим те, волим!“ — прошапута тихим гласом баш као да је она поред њега, али се за часак трже и додаде загушено: — „Не, не... не волим те! И то није ништа!... То је преживео свако... Све је то обично!“ — додаде раздраженим гласом и завуче сухе прете у кратку, оштру косу.

Није се питао: у чему је та обичност, у чему ли необичност у животу? Осећао је да није то то што је мислио да ће наћи у животу. Није знао шта жели и шта је могуће наћи у животу. Сада су му се тек очи отвориле и виде да је све свршено. Видео је гвоздене ланце, који су га стезали, гњечили, а није могао изван њих. „Страшно ли је то! — Све је свршено!“ — одјекнуо је по соби дрхтави глас и Милан Јовановић пошматри у огледалу како му лице пребледе, а мишићи око усана и очију задрхташе. Зар човек мора да пребледи кад каже: „Све је свршено!“ Зар је то тако страшно? Зар се неко илаши тога свршетка свога?

Покушао је, гледајући несвесно у огледалу бледо лице, да нађе тај бољи живот... Разне слике, бедне, јадне, појављивале су се и ишчезавале редом. Осећао је да је ту у соби, у ваздуху, нешто боље, да има нешто што би било добро, али није могао никако да се сети шта је то. Ма шта му се појавило у памети — имало је своју сталну границу, и то га је силно бунило. Све што му се, најзад, чинило у први мах лепо, примамљиво, изгубило је одмах после неколико тренутака и лепоту и примамљивост. Осећао је крајњу немоћ да пронађе нешта боље; па чак и кад би пронашао, питање је, да ли би могао тако живети.

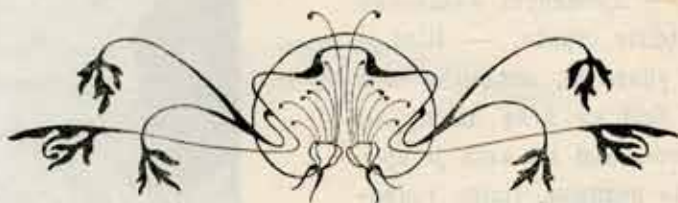
— Дајте ми да живим! — узвикнуо је најзад страшним и у исто доба молећим гласом. Како је страшно одјекнуло: „Дајте ми да живим!“

Мало се примирео гледајуће себе како и надаље иде у исто доба у канцеларију; како седа на исту столицу; како у исто доба прође кроз његову канцеларију ћелави начелник, с малим, округлим трбушчићем, кривим ногама, и вечито с истим великим, црним наборима на дебелу носу, — како је то страшно! Како је досадно то понављање!... „Зар ничег бољег?“ — ушита се погледао у огледало. Коса му се подизаше полако у вис. У огледалу је видео онога лудака, са разроким, страшним очима, а у ушима чу се његов глас из баса: „Убијте се! Нашто вам живот?! Све има свога краја!...“ — А!...а! — пусти Милан Јовановић потмуле узвике из дна груди. — Дакле то је!? А кроз мозак прође оштар звук: „Лудаци! Варалице!... Убијте се! Ха-ха-ха... У... биј... те се!“ И бесан, пакосан смех одјекну му у ушима и он сам викну само да би угушио узвике лудакове и укоченим погледом посматрао је у огледалу како му лик ишчезава; како му се црте на лицу губе, и како на његово место ступа: човек, смрдљив, бедан, гадан и луд! Вријач је дизао полако ка грлу... И он, Милан Јовановић, прекла тога гаднога човека, — а крв упрска сјајно уоквирено огледало и лик смрдљива, бедна, гадна и луда човека...

* * *

У соби, осветљеној великим свећама, све је тихо. На столу, у ковчегу, лежи Милан Јовановић сав надувен и с осмехом на лицу!

Чему се смеје?

Глед'о сам те....

Глед'о сам те на првом ти балу,
У првоме кад си била лету;
Кад си нежна са мајчина крила
Први пут се отиснула к свету.

Глед'о сам те, нисам ока скид'о
Са појаве, са лица ти мила;
Осмешљивој кроз осмејак ледан
Из очију срећа ти је била.

У хаљини од белог тула
К'о пупољак што га лист је скрио,
Ил' к'о тиче у паперју лаку,
Око тебе нејасно се вио,

К'о зрак неки, нека светлост бледи
Глед'о сам те и мислио тада:
К'о зна каква судбина је чека,
И зашто је тако срећна сада?

Борсџи

П од чистим небом и сунцем благим
Почиваш мирно. И поља травна,
И брда, шуме, дубраве сочне,
И река спора рефлекса тавна
Миром се снаже за дане нове,
Од прошлих бура ни трага нема.
Кроз бистри ваздух са свију страна
Сладак и мио покој се спрема.

Хоризонт цео што га сад гледам,
Тај делић твога великог лика.
Утешну причу машти ми прича,
И безброј лепих пружа ми слика.
И ја те гледам заносно лепу,
Али од једном мисли ми сташе:
На лицу твоме, о, Земљо, мајко,
Ни стопе нема без крви наше!

Борски

Г-ђа Савка Д-ра Ј. Суботића

11. октобра ове године навршило се седамдесет година живота и педесет година јавног рада узорите Српкиње, госпође Савке Суботићке, супруге нашега народног великана Д-ра Јована Суботића.

Плодни и драгоцен јавни рад госпођин почео је 1854. године.

Г-ђа Савка Суботићка

Госпођа Суботићка, као спомен на своју покојну свекру, наместила је те године своју гостинску собу српским ћилимовима и платном, рукотворином свекрвином.

Покојни Д-р Суботић, веома дирнут толиком пажњом према својој доброј мајци, захвали топло госпођи, и уједно јој обрати особиту пажњу на значај и лепоту наших народних женских рукотворина:

„То је појезија женске руке, чијој ће се лепоти дивити свет, као и нашим народним песмама, кад се и за њих нађе један Вук Караџић.“

1861. године добија рад госпођин видљива израза. Те је године госпођа са својим мужем, онда поджупаном сремским, обишла цео Срем и послужила се том zgodном приликом да се баш на извору темељно упозна са тим дивним народним благом.

Композиција боја, а нарочито богатство у орнаментичи, силно је утицало на госпођу, иначе веома одушевену за ту грану народне уметности.

И њој сину мисао да то народно благо треба изнети на видик, како би добило своју праву цену.

Али како, с ким, чим?...

Долази случај: Сремским спахијама се веома свиде поменута соба, и на њихову молбу госпођа им је набављала рукотворине од сељанки. Награда је давата сељанкама у облику поклона, јер тада новац нису никако хтеле примати.

Сав овај рад имао је докде мали размер, а народ слабу корист. Међутим је доста интелигенције сматрало ове радове за простачке.

Требало је извести препорукај: српске народне женске рукотворине прилагодити потребама интелигенције, а да при томе не изгубе ни мало од свога народног карактера; требало је дакле открити нов и дубок извор народне зараде и користи.

То је била главна идеја и главни циљ ове племените Српкиње.

Сад настаје један дуг низ година у животу ове ретке жене, испуњен неуморним и непрекидним радом, испуњен узвишеним самопрегоравањем и јединственом енергијом у раду за добро народно.

1884. године доби госпођа Суботићка диплому од изложбеног одбора Новосадске изложбе, а 1885. године рад

њен беше крунисан сјајним успехом: госпођа Суботићка стече опште признање на Пештанској изложби, која се држала те године. Госпођа је била повереница владина и уз огромне препреке и тешкоће спремила је ове ствари из наше домаће индустрије за павиљон Троједне Краљевине.

Оцењивачки одбор одликовао је уважену госпођу за њене заслуге дипломом и великом медаљом, која је ливена са госпођиним именом.

И самога аустријског владоца задивиле су наше женске рукотворине, те је изјавио захвалност госпођи на раду и заузимању. Најлепше ствари откупио је двор; а и остале су продате, и то по много већу цену него што су процењене.

Од тада народне женске рукотворине почињу се све више и више тражити, поставши на тај начин сталним и поузданим извором народне зараде.

Данас у више јевропских градова има наших женских рукотворина; има их чак и у Азији, у Тифлису, Владивостоку и Порт-Артуру.

Многа аристократија и богаташи ките своје салоне српским женским рукотворинама, на понос српској жени из народа и њеној интелектуалној снази...

1886. године добије госпођа позив од изложбеног одбора у Паризу, да на Париску Изложбу (1889. год.) изнесе српске народне женске рукотворине као што их је изнела у Пешти.

Госпођа се није могла томе позиву одазвати због смрти свога узоритог мужа.

Годину дана после тога госпођа понуди своје знање и искуство српској влади, да и Србија изнесе у Париској Изложби српске женске рукотворине, прилагођене потребама интелигенције. — Али је тада већ било мало времена за прави рад. — Као повереница српске владе обилазила је госпођа Ниш и Пирот са околином.

Педесетогодишњи рад свој на нашим народним женским рукотворинама описала је сама госпођа у делу: „О нашим народним женским рукотворинама“. Дело је примила и штампала у „Летопису“ *Матица Српска*, по оцени г. Валтровића, професора Велике Школе.

Ево једно место из оценовања уваженога професора и признатог етнографа:

„...Поновљеним читањем списа, утврдио сам само раније стечено повољно мишљење о њему. Он је нацрт дугогодишњег родољубивог заузимања, да се домаћем ткачком раду у нас прошири примена и тиме створи народу извор како за стварне тако и за моралне добити. Излагање је у њему занимљиво и поучљиво, а предмет којим се бави, пошто засеца природом својом у круг умних и стварних народних тековина, толико је важан и озбиљан, да ће на се привући пажњу свакога учасника у раду на свестраном народном напретку. Занимаће извесно народног економа, изучаваоца народне културе, етнографа, естетичара, индустријалца и све друге, који или са научне или са практичне стране прате стање ове врсте народне радности.“

*

И као говорник уважена госпођа је ретка, готово усамљена појава у нашем народу.

Први говор држала је госпођа Суботићка 1866. године у Загребу, у корист „Удовичког фонда за учитељске удовице и сирочад“. Том приликом госпођа је добила диплому са сликом Амоса Коменског и Доситија.

И од тада, деценијама, држи госпођа јавне говоре у свакој прилици, гдегод може својим мудрим саветима и дугогодишњим искуством помоћи своје роду и своје народу.

Госпођа је говорила у Београду, Бечу, Загребу, Новом Саду (месту свога рођења), Панчеву и т. д.

У Осеку је (1876. године) држала јавно предавање, на немачком језику, у корист босанско-херцеговачких бегунаца. Предавање је било: „О народности и штампи“. Говор су донели по стенографским белешкама два Осечка листа, а одатле прештампали још неки немачки и мађарски листови.

Врло је карактеристично да госпођа своје говоре никада не пише: „Смишљен рад, жива реч и жив пример а не перо!“ то је девиза ове племените жене. Тим је она крчила путе своје светлом задатку.

Изгледа да је говорнички дар урођен у госпођиној породици. Госпођин брат, Д-р Михаило Полит-Десанчић, чувен је беседник. — Док је био жив покојни Суботић, држало се да он помаже госпођи при састављању тих говора...

Мисао о оснивањима Добротворних Женских Задруга, Виших Девојачких Школа, Дечјих забавишта и т. д., покренула је код прекосавских Срба ова одушевљена и неуморна Српкиња.

Господин Д-р Ђорђе Натошевић, признати српски педагог, инспектор и референт српских школа у Угарској, рекао је јавно једном приликом, да му је мисао за подизање српских виших девојачких школа „дала једна жена.“ Та жена била је госпођа Суботићка.

О раду њезину доносили су извештаје не само наши листови, него и мађарски и немачки.

Уважена госпођа је почасна чланица многих добротворних задруга Српкиња и „Женског Друштва“ у Београду. А на митингу 1903. године, кад се око две хиљаде личних Српкиња састадоше да створе „Коло Српских Сестара“, изабрана је акламацијом за председницу и ако је у то време била на путу!...

Српски и црногорски Црвени Крст одликоваше госпођу: први крстом а други признањем за њено племенито заузимање око српских и црногорских рањених бораца. Такође је госпођа добила и декорацију од Краљице Наталије.

Афоризми госпођини, пуни дубока смисла, прештампани су из „Босанске Виле“ у неколико српских листова што излазе у Америци, а одатле су преведени у енглеске и америчке часописе и листове.

Образовању и подизању српске жене из народа посветила је ова племенита Срипкиња до сада пуних педесет година!...

Њезин рад је савршено рационалан, он се развијао органски, из корена: живом речју и делом, а ништо теоријом и књигом. Цвет који није из оваког корена није вештачки и пеће никад увенути, јер је пун животне снаге....

Јединствен је начин њезина рада, јединствена је то појава не само у нас, него можемо рећи и у напреднијих народа!...

А колико ли је јада ублажила, колико ли је суза утрла њена увек пружена десница!...

Ово је само летимичан поглед тога огромног рада од педесет година. Мерадавици су позвани да у једну целину скупе тај рад који је расут по разним листовима

и календарима. Тек тада ћемо имати праву слику тога рада, која ће уједно бити и слика нашег породичног и друштвеног живота тога времена.

Каква је, пак, била породица и какав породични живот ове жене, најбоље се може видети из госпођиних речи, које је написала у својим успоменама:

„За све што сам учинила своје народу — ако сам у опште што учинила — имам да захвалим својој племенитој мајци и своје узор-мужу, који ми је био вођ на путу живота...“

Ето чиме се ова племенита жена одужила своје народу, ето чиме је задужила и све нас да јој, приликом њезина педесетогодишњег рада, искрено захвалимо и пожелимо још доста година њезину плодном и родољубном животу.

С.

П р и м о р к и њ е

1.

Нао звезда

Гледам сиње море
Сам на немом жалу,
У дубину модру
Тоне мисо пуста.
Мислим: ту сам стиско
Њену руку малу,
Ту пољубих једном
Њена мала уста.

Сипао је сребро
Месец са висока;
Ћутала је она,
Ал' су мени зато
Казивала много
Два гарава ока.
Ја јој шаптах тихо:
«Ал' те волим злато!»

У ноћној самоћи
Видех како звезда
Падајућ' засину
За час, па је покри
Вео прне ноћи.
Тако мене љубав
Обасја и мину.

2.

Море после олује

Размаче се гомила облака,
А кроза њих јарко сунце сину,
Јарко сунце са стотину зрака,
И обасја широку пучину.
Ситан бисер, алем-каменови,
Осуше се морем узвитланим,
И донесе сунце живот нови
Галебима белим, рибама' враним.

Задар.

Ал' по води још се нижу боре,
Мрки знаци минулог оркана;
Још се нали сустижу и боре,
Шуми крај ко душа ојадана.
Тако човек, кад му после туге
Сине радост, воли живот јаче;
Ал' под игом болетице дуге
Још му душа заморена плаче.

Рихард Ницолит

Дели-поп Павле

(одломак из приповетке „Мина Келемиш“)

I.

Беше то уочи рата за ослобођење.

Узрујан Вучитри, надајући се врло мало у своје аге и бегове да ће га спасти општега покоља од разјарене гомиле башибозука, грозничаво синвајући о тренутку када ће патњи и робовању откупати последњи час, дајбуди за оне који живи остану — имаше још једну свежу новост која обиђе све домове, каве и ћепенке трговачке.

Некако у то време беше по налогу Митрополита Мелетија и полиције премештен из Ѓиџилана у Вучитри понос Ѓиџиланског протопопијата, чувени Дели-поп Павле, који се са својих подвига и прикљученија слављаше по целом Косову као Краљевић Марко.

Беше родом из Ѓиџилана, из те крајње тачке Косова, из које се увек појављиваху одлични Срби у сваком погледу, и ако су прилике у њему од давних времена такве да је чудо што још у њему и има Срба. Док је наш Пећанац прилично лажно побожан, умешан, а Призренац поносит и бујан, готов на смрт кад хоћеш, охол што је син Душанове престонице, дотле је Ѓиџиланац тих, пун родољубља које се крије у дубини срца, пун слоге и огња за све што је народно. Он ће допустити Турчину да га назове „кавурином“, поклониће му се до појаса, рећи ће му „исполајети, агице“, али зато неће допустити да му црква буде у рушевинама и да му се дете учи у мрачној соби; неће допустити раздор и неслогу и неће се никад пожалити Турчину на Србина. На лицу ни једног Србина на Косову нећеш видети ону искрену тугу за изгубљеном славом и срећом, као што ћеш је наћи у Ѓиџиланца.

II.

Из такве је средине поникао наш Дели-поп Павле. Изучивши часловац и псалтир у манастиру Драганцу и Прохору Пчињском, оде у Дечане, где изучи правило, арнаутски језик и очеличи своје срце да целог живота свога не знаде шта је то страх. У игумана Игњатија Прчваре научи јахати бесне коње, играти цилита, пуцати у трку из кубура и смело погледати Турчину у очи, спуштајући руку на Пећски сребрњак...

А када сврши своје школовање, врати се у Ѓиџилане, где за тридесет дуката доби епитрахил и синџелију на сто и педесет кућа у питој Морави, те поче да попује онако како се у то време поповало по Колашину, Рогозну и Пештеру. Бело Брдо, Шар, Кожово, Грачаница сваког дана му напонишаху стару славу Србинову, кадгод би узео житија српских светаца и са сузним очима и стиснутим песницама читао о „Агарјанима и агарјанском цару Амурату“, који уништише српско царство баш ту близу Грачанице...

Мало овакви душевни тренуци, мало његова природа, мало и Дечанско васпитање учинише, те се он једног дана појави у Ѓиџиланској чаршији на бесном зеленку, са богатом турском опремом, са пуним кубурлуцима на седлу. Беше обукао широке чошње чакшире, огрнуо кратак ћурак из црвене чохе, постављен лисичином, као што ношаху Призренске и Пећске аге и господари. Око појаса припасао мазалицу Пазарске израде и Скадарске кесе за барут, а о раме обесио дугу латинку.

Срби се згрануше, а Турци нададоше у смех:

— Аферим поп-Павле, аферим бре, дели!

— А што да правимо, агице, време му дошло.

— Дошло, бре поп, дошло; ама си делија, те... аман, аман!...

Поп-Павле само удари бакрачлијом и зеленку јурну као бесан по рђаво попљочаном Ѓиџилану.

— Дели, дели!.. пронесе се као на жици по свима ћепенцима где Турци беху поседали да испијају своје каве и поразговарају о дневним стварима.

Нити га позваше на одговор, нити се он промени. Само му остаде надимак „Дели“, тако да га од тога дана више није нико друкчије звао.

III.

Дели-поп се беше вратио из нурије. Све у великој одаклији, узео гусле и запевао „Руговца Станику“. Јаворове гусле одјекују и складно помажу јакоме гласу који се час спушташе опевајући како Станиша даје пристанак изми да му поклони тисућу оваца и крилатог вранца, а час се опет подизаше, док не захвати највиши израз. Баш у тренутку, кад хтеде да опева како Станиша дотерује нашу до дувара, па зауставио гудало и спреман да њиме мане преко струна, као Станиша сабљом, на врата се појави слабуњави поп-Трајче.

— Благословите, оче!

Поп-Павле баци гусле, устаде и пружи му руку:

— Благословите, поп-Трајче!

И пољубише се, као што је то ред код Косовских попова.

— Аман, дели-попе, што ћу да правим?! Живота немам од ових проклетих голаћа.

— Како немаш живота?

— Како ћу да имам, по Богу да си ми брат?..

Коња сам купио, — седло не смем на њега да метнем, но се пребивам на рибицама Призренског самара. Отидем у нурију, кртим или венчам, а дома ништа не донесем. Изиђе проклети син па: „Дај, попе, чаране; дај, попе, погачу; дај, попе, паре!“ и све ми узме.

— А ти не дај, поп-Трајче.

— Како да не дам, кад ће да ме убије, и после што ће да ми чини понадија са сиротињом?

— Ех, попадија, попадија, сиротиња, трице и кучине... пиштољ, бре брате, па убиј, шта ћеш му друго.

— Ух, да неси памет померно, дели-попе!

— Несам ја, но ти, тако ми закона! Ја све што зарадим, донесем дома и идем свукуд, нико ми ништа не сме. Ама... ово ме чува... — и показа на кубурлије.

— Е, али све људе Бог не даје једнаке. Ја пушку никад несам узео у руке, а камо ли да убијем. Тек живот ми је догрдио, кућа ми неје мила, служим детургију, ама излазим из цркве као камен. И Бог је заборавио да нас сиротињу. Молитва, оче, ич не помаже. Пођем у нурију, на сваки сат по педесет пута се прекретим, па опет погана вера изиђе на пут. Одмах се скинем с коња, руку

Окрену се с десна на лијево
Па на исток обрнула лице.
Таман руку дигла у висину
Да крст часни на себе прекрсти: —
Угледала доброга јунака
Где 'но коња вађа по разбоју,
Где га вађа тамо и овамо.
И све гледа низ Косово равно;
Па кад виде Косовку девојку,
Овако јој момак проговара:
„Приђи ближе, коња ми привати,
Да прилегнем у зелену траву,
Не би ли се мало одморио,
Јер три дана и три ноћи тавне,
Нијесам ти сана боравио,

П. МРКВИЧКА

Први оглед

на при: „Како си, ага, како су ти деца?“ а он ме гледа попреко, као да сам му убио јединца сина. Тако један, тако други, — тако целим путем. Данас сам код Мораве срео онога поганог оцу Дилића, као велим: он поп, ја поп, само по другој вери. Другари по занату, један еснаф. Ни он повећи, ни ја помањи. 'Ајде, велим, да му се не скинем с коња. Кад оно белај: оца ме погледа, извади кубурлију па мени под грло. „Овакав, онакав“, вели, па ме натера да се три пут скидам и пењем на коња. Ни мајчину прећу на дувару неје ме оставио да не онсује, па ми најзад узе с коња узду и оде. Ето, па зар неје и Богу плакати.

— Ах, куку мајко! — подвикну поп-Павле, па пође тврдим корацима по соби. Онда седе и узе гусле.

„Подранила Косовка девојка
На Ситницу воду жалосницу,
На Ситницу воде да завати:
Кад је водом лице оросила,

Чекајући зулумћаре Турке
Што нам рају по Косову муче...“

Ту му глас застаде, те отуривши гусле, устаде и заповеди да му доведу коња. Поп-Трајче га у чуду гледаше, како он мрачан, са ћурком и латинком, сиђе у авлију и седе на коња.

Кад би према цркви, застаде и прекрети се, па онда окрену кроз винограде право пут Мораве. Неколико се пута враћао изукрштаним стазама и често загледао у оне колебе, где су пољаци или газде винограда. Још више наљућен неким неуспехом окрену коња пут села Витиње и па један пут стаде. Баш њему на сусрет иђаше неки хоца. Дели-поп окрену коња преко пута, па извади пиштољ. Хоца наиђе.

— Скидај се, бре оца! подвикну поп-Павле.

Хоца се само промени у лицу. Доња вилица уздрхта а лева му рука пусти вођице.

— Зашто, море попе?
 — Скидај се, бре Ђавир!¹⁾
 Хоца се скиде.
 — Сад јаши! — рече поп и хоца узјаха.
 — Скидај се, едепс'з!²⁾
 Хоца се опет скиде.
 — Јаши! —
 Хоца узјаха
 — Скидај се сад опет!
 — Немој, попе, тако ти крета!
 — Ски-и-дај се! — гневно подвикну поп.
 — Немој више тако ти Бога!
 — Зини да ти не ломим зубе! — па окрену ништољ.
 Хоца се опет скиде и поче да се тресе као прут на води.

— Јаши сад, рђо!

Хоца некако алкаво пребаци десну ногу преко седла, готов да себе избави од даугубе и да опет што пре буде на земљи. Намрштен поп-Павле приђе, скиде узду с његова коња, метну у бисаге, па рече полазећи:

— Да знаш, бре оца! Мој Христос неје мањи од твога Мухамеда. Твоји муслимани муче моје попове, па и ја тебе. Сад путуј и казуј да смо ни ти мени двеста, ни ја теби сто. А ако ми опет дирате попове, још ћу грђа чуда да градим — хоћу тако ми мога закона!

Удари зеленка бакрачлијом па се изгуби у зеленилу пут Мораве. Кад је сутрадан предао мученом пону узду и под страхом ништоља нагнао га да њом зауздава своје кљусе — све је Ђиљане знало за догађај у винограду.

IV.

У то време и Митрополит Мелетије беше ударио странпутицом. Сва Рашко-Призренска епархија негодоваше због његова шуровања с Турцима и дахијског понашања према Србима, а особито — према свештенству. Путујући по епархији, он дође у Ђиљане и одседе у кући оца иконома до цркве, баш према кући Дели-попа Павла. Владика се растенано поред прозора и тегли из трешњева чибук, а попови се скупили у предсобљу, па као овце, шћућурили се, прикупили мантије, скрстили напред руке, па само чекају кад ће коме гром да загрми. Само Ђосави отац иконом разгрнуо своје лисичином постављено цубе и

слободно се креће, готов да увек владици буде на руци. Владика метнуо леву руку на прозор и држи чибук, а десном глади „Ф'нд'ка“, своје олињало псето, за које говораше да је паметније и ученије од Приштинског протојереја.

Поп-Павле не знадијаше за његов долазак, па чим га спази сама поред прозора, скиде латинку, примаче је десном оку и окиде — на митрополита. Кад се дим диже, он погледа, но владике на прозору не беше, само се чујаше нека гужва и галама по икономовој кући. Поп се задовољно насмеши, будући уверен да га латинка, као и досле, неће преварити.

После неколико тренутака дотрча чауш са запитјама, те одведе поп-Павла у конак. Комесар полиције га срете:

— Јеси л' ти, дели-поп, гађао на деснот-ефендију?

— Јесам, агнице, у цареву здравље и народско спасеније.

— Како бре на деснот-ефендију, јеси ли памет изгубио?!

— Несам, ефендија. Такога депсуза севап је убити.

— Е, е, дели-поп! Не можемо да ти помогнемо. Он ће да удари телиграф на валију и 'оћеш да оставиш кости у Родосу. —

— Што-о?! Зар несам га убио?

— Неје га дао Бог.

— Отварај апсану, ефендија; кад га несам убио, треба да цркнем у апсани, Ја... треба! — па сам пође к тамници...

Не зна се како је ствар текла, тек његова казна би сведена на премештај из Ђиљана. И ово сад Вучитри, у свом грозничавом стању, очекујући рат, би пријатно изненађен доласком чувеног дели-попа Павла, чији му је живот до сјатница био познат, па још обојен и декорисан.

Висок, сув и коштуњав, плаве косе и браде, просидих великих бркова, пуштених у страну, косматих и снажних руку, у турском оделу, он заиста пре напомињаше дахију и делију, него Ђиљанског попа! Кад само помами коња Вучитриским улицама, седећи на њему као нека орлушина, Вучитрици нису могли да га се нагледају, јер баш они највише цене витештво и јунаштво.

Ето због чега је његов долазак дао пуно разговора свакој кући, кави и ђепенку Вучитриским.

Москва.

Гр. Божовић.

¹⁾ неваљалац.

²⁾ такође неваљалац.

Ариман се свети

— ЖЕРОМСКИ —

С пољског превела РУЖА Д-ра А. ВИНАВЕРА

(СВРШТАК)

кад би мајушно чедо почело да плаче и виком и дреком објавило бол или досаду своју, Дијоклес је изводио из жица старинског арапског инструмента дубоку мелодију, коју раздрагани прсти не извођаху никада до сад. Под тим звуцима дете би увек заснало. У његовим очицама огледала се зачуђена љубопитљивост, а на устима расцветавао се неизразни осмех, — осмех према музичким звуцима, према овим бићима радосним од блеска, или потмулим и страховитим као унутрашњост иструелог ковчега; осмех према глатким, светлауцавим, миришљавим стварима без облика, чији се постанак јавља заједно са звуцима... Први осмех путника према највећој милини, коју има ова црна земља...

Понекад, када усред дубоке ноћи сеђаше нагнут према колевци, а пред пламеним зрацима по кутовима се крило сенке као неке чудне птице, одојче је пињило у ове црне облике. Дијоклес зађе у размишљања: какви ли осећаји прожимају срце његова сина? Да ли човек није за њ исто што и сенка његове појаве... Свакад би пожелео да из прикрајка прати, као невидљив сведок, сваки осећај и сваки синовљев уздицај, и да се сам, тешко равеног духа, моли из даљине, да сви његови утисци и осећаји буду управљени ка сунцу, слично облацима који се раним јутром дижу изнад земље и вода.

Другог пак дана Дијоклес сеђаше на распростртом ћилиму, док је спавало његово чедо. Од једном изнад детета поче да кружи некаква онака мушица. Спуштала се на малено чело, на лице и усташца, на затворене очне капке. Полако се отворише одојчетове очи. Обрве му задрхташе и поглед пун ужаса поче да прати мушицу. А она кружи око мале главице, као да је тражила место где ће да га пецне. И одједаред стрепња паде на сањиве детиње очи, и прелете му преко лица као огњена стрела. Дијоклес стајаше мало подаље. Скрштених руку на грудима, тихо шапташе:

„Удали се, зла мухо, страшни језиви весниче. За тобом иде поворка утвора, које се крију у сенкама. Упри

у ме жаоку своју! Учини да ми срце малакше и да се умори од тегобе болова. Нека сваке ноћи подглавник мој буде влажан од суза залуду проливених. Нека свака зора, што заруди у области туге, обузме ноге моје, а сутон нека не скида с руку мојих стеге гвоздених ланаца. Нека се као суха треска над водом, кад се по ветру повија, лелуја душа моја под тврдим стопалама судбине, само одмакни од њега, злокобнице, злослутнице!“

И дође жељени дан.

Дијоклес продаде кућу и њиве, које напaja црни

Проф. Ајкбе у свом атељеу

благословени Кени, и брежје тихе вртове где цвета перацино и лимуново дрво, где светлуцаве ловорике увећавају сен, а непомицна вавилонска бреза савија над водом прекрасна стабла и гране своје. Све то продаде у бесцење, а новац раздаде цуним прегрштима сиротињи на обали и просијацима поред врата храмовних. Из неизмернога блага задржа нешто рува и неколико осамарене магаради. Разгласи на све стране, да напушта земљу и да се упућује арапској постојбини. Једног раног освитка утече из долине, носећи сина у кудељним пеленама на леђима. Оде у супротну страну, у крај куда хита сунце,

на запад, у Либијску Пустинју. — Иђаше дуго, чак донде где већ нико не стиже, где се сунча усамљени лав, где понекад претрчи кроз гудуре сен кобаци, и где совуљага хуче у сред глуве ноћи. Ово место беше затриано крше-
нима. У њиховој дубини виђале су се сухе јаме, у пола засуте песком.

Некада, кроз дуги низ година, од памтивека, го-
миле Етиопљана откидаху тамо камен и његово горостасно
комаће вукоше конопцима на шкриљивим колима, да од
њег зидају и подижу богомоље и пирамиде. Још су зјале
дубоке пећине, у којима је Израил, сањајући о порфири,
јецао под батинама и у непознатом говору своје прокли-
њао Мизрајим, египатску земљу, земљу невоље. Унаоколо
су стрчала мрка узвишења и кршевите урвине, а даље
тамо заборављени гробови и дуне песка, који се разноси
по широком простору на крилима ветрова. Кудгод око
погледа — свугде нага и празна пуста, песковито море,
непомично, све сјајно од соли, чим би га озарили сун-
чани зраци. У овом месту Дијоклес наиђе палмово дрво,
траву и цвеће, извор студене воде и суву јазбину. У њој
разастре простирку од рогоза, и на њу спусти дете своје.

Од тога доба прође четврт века. Леђа старчева по-
грбише се, дугачка брада стиже му до појаса, руке му
се исушише, слух и поглед отуше. Угашеним оком пос-
матраше Дијоклес сина свога, који га је већ претекао за
читаву главу. Младићеве очи бежу црне и дубоке као у
матере, а дугачки, узрујани бичеви косе бежу као сан
који је подсећао на њу. Млади испосник целог свог века,
сем оца, није никад видео никаква човека. Живљаху
обојица у стенама, као шакали. Понекад, кад би наква-
сили доста палмова лишћа и кад би наплели читаву гомилу
плетарија, Дијоклес би узео робу на леђа, те би одлазио
у пустинју, не говорећи сину никада, куда је наумио. Кад
би се враћао, доносио би намирница и побожних књига.
Једног дана, на уранку, рече Јован оцу своме: — „Има-
дох чудан и диван сан, као да сам био у небесима. Да
ми је да затворим очи, да видим сва та привиђења!.. Кад
осетим да се губе из дубине погледа мога, и кад их не
могу да задржим, узвик ми се отима из груди. Ложници
мојој долажаху и нагињаху се нада мношћу чудна створења,
што не личе ни на мене ни на тебе, ма да имају, као и
ми, људска тела. Никада јоште ја их не видех у нашој
пустини. Коса им је дуга... Код једне прилике беше жу-
каста, али је одејајивала као удаљени, песковити простор
о заходу сунчеву. У другој беше затворена и узбуркана
као дим, чији се ступови лено уздижу изнад влажног
дрвета на огњишту. Коса трећег бића беше црна, бе-
сјајна, дуга, неизмерна, а мамљаше ме к себи као каква
огромна јазбина на чијем тлу још никада не бејаш. Њи-
хова грла бежу округла и танахна, а гибала се као оно
код птица. Ови створови бежу оденути у сјајна руха, која,
играјући се око мога одра, откопчаваху стидљивим претима.
Онда им сагледах и груди, округле и снежно-беле, сличне
јутарњим облацима, кад их ветар благо износи из ноћ-

них дубина; уста им бежу пурпурна, а миришљава као оно
нардов цвет, што си ми га једном донео из далека, оданде
куда сам одлазиш. Ледујаху се сви ти привиди на својим
округлим удовима, лагано, чаробно, као што се лепрша
мирта на ивици извора кад зимски, пустињски вихор
стреса изнад нашег седишта своје гараво перје. Прибли-
жаваху се пак тихо, и са зебњом уздицаху руке беле од
млека, те ми постељу застираху скрјетним махрамама.
Поздрављаху ме љупким скупљањем обрва и не приметним
треперењем дугих трепавица, а очи поклапаху капцима
белим као лишћан, а осутим мрежицом нежних жилица.
Њихове плаве или црне очи бежу увек, кад год би се
отвориле, осенчене чудним, магловитим застором. Јарка
боја осипала је њихове дивне јагодице без мрље, као
кринке шипка... И онда чух као да лишће тихо шушти
и чинило ми се да она бића нежно и мило изговарају
моје име... Кад их гледах, из усана мојих нехотично оти-
маше се сањиво, обамрло јецање. Унезверих се и гледах
да ли им неће израсти из рамена бело окриље, као што
си ми причао да је у анђела...

Дијоклес сеђаше ћутећи, заронив главу у руке. На
мах плаховито прозбори:

— То су биле сотоне!

— Сотоне?... уздишућим гласом понови Јован, на-
умуче зачуђен и гледаше преда се погледом пуним бола
и очајања. Тада га отац закле да одагна ода се ове ча-
робне привиде. Преклињао га је именом Господњим, јер
је Господ саревњиви љубавник и отресит и храбар, и само
храбром створу предаје и поклања љубав своју.

Син поверова. Оштрим и честим постом, у којем се
одрече и урмина плода, отерао је најзад ђаволе привиде
из очију својих,

Али не за навек.

Усред мрачних ноћи похађаху га ипак те тајан-
ствене прилике.

Нагињаху се нада њ и пружаху руке...

И понекад дају, док би резао у тврдим шкољастим
слојевима, у којима су прохујали векови оставили трошне
остатке дрвета и окамењеног биља, гробне ложнице за
оца и за себе, — замагљене авети, бајно жуборећи, у
цветном мирису, у непомичној тишини, у благом ноћном
поветарцу долазиле би к њему. И тада би радио дво-
губо; дизао и доносио дивовске плоче из далека и њима ме-
ђашно целу оазу. Тако је упорно радио све док не би оне-
свешћен пао...

Сунце се уздиже високо и завири у пећину. Дијо-
клес спаваше отворених уста и очију. Заспао је за навек.
Након неколико дана, пошто се није јавио никаквим тра-
гом живота, син га однесе у камени ковчег на врху кр-
шева и са најнежнијим миловањем и тугом покри га
великом, глатко отесаном каменом плочом. Сада беше сам
у пустини. Срце његово беше препуно свесне жалости, а
душа на веки прирасте за гроб на кршним врлетима. Тајна,
сила, дубока и непозната моћ вукла га је овом камењу

тамо горе, као оно што груди Ђилибарска привлачи малену сламку...

Иђаше тамо сваког ујутра и сваке вечери, те сеђаше замишљен, пун потресености и сете, која га никад не напушташе. Али дању, кад се лађао посла, обузимаху га узнемирене појуде, и дивље страсти буђаше у њему.

Из простора, на који би задржао поглед свој, заданула га је жудња да иде, да иде далеко, у покрајине куда је одлазио његов родитељ. Млади му дух дрхтао би и узаврео до дна, као оно сиво, страховито побеснело море, кад у њ удари фијук северних и јужних ветрова. А кад би небо потавнело и сунце, изгубив блесак, стало као оно љубичасти круг; кад би се сури ваздух напунио развајаном прашином, што не може да се заустави; кад би ветар фијукао и хукао над црним и пустим местима, — онда је Јован желео да одлети заједно с њиме, далеко, на крај света, и не могаде да одоли његовим поветарцима, као ни паучина што је висила крај цеђинске ивице. А чим би се вихор претворио у самум, у онај страховити дах Божјих поздрва, а надуте пескуље дизале се из пустиње као танка једрила, прикачена једним крајем за невидљиве стубове облака а другим за земљину дубину, — онда из помрчине пећине своје угледао је ужасне привиде. Чим би ветар беснећи и пушећи се ударао у кршне сломове, привиди отвораху чељусти и из њих букташе огањ. Тама, западна и загушљива, кружила је над земљом, као год сотонина крила. Цео би се видик пунио распаљеном смолом. Мрамор, гвожђе и вода некоше му руке. Огњени, од сунчане стране узвишлани облаци, станаху се у крило распламтелог песка, као оно тело, чија су прса округла, рамена слатко раскриљена, а власи, као таласи, разбарушени по оголићеном врату.

Јован би тада падао лицем ничице на земљу и преклињао очев дух, да му се нађе у помоћи. И само ова светитељска љубав гасила је сотонска привиђења. Она му је будила жудњу за делом, које се мора ма кад испунити. Јер, пре но што је на веки заспао, Дијоклес је наредио сину да створи што му каже.

А он му је говорио:

„Кад будеш видео у тихој изворној води да ти је косу покрио бели снег, када ти малакшу ногу, када руке орапаве и кад више не будеш морао сагињати главу ако би хтео преступити праг од пећине, онда напусти ово место и иди, дан и ноћ, тамо где сунце устаје.“ Једном, кад Јован сеђаше крај очева ковчега на кршевитом врху, тек беше свануло, а његовим очима указа се чудан приказ. У почетку му се учини да је то мрља што се озрцала у његовој зеници, да је лав, да је чопор антилопа... Отрча брзо, стаде на гротло своје пећине и гледаше запрепашћен. Његову се склоништу приближаваху суре камиле са дугачким вратовима и расеченим уснама, које жватаху храну. Шљунак је шкриптао испод њихових тешких ногу, под табанима пуним бора и жуљева. Између кривих грбача уздицаху се сјајна седла, а у њима лежаху велелени, уморни људи. Поред камила вукли су се лено

троји и отежали магарци, носећи аманете; иђаху дивни хатови, танке коже као у човека. Трепташе углачани бакар буздована; из рамена се спуштаху дугачке, простране, беле тканине, а у сунцу горело је сјајно, од драгог камења, хладно, тихо, сивкасто оружје. Караван се задржао у палмовој хладовини, а кад јахачи трком нагоше извору, појави се на мах и некаква другачија поворка. Шест горостасних црнаца носили су на раменима својим паланки од бамбусова дрвета. Скрлетно ткиво застирало дивно седиште, а злаћене кићанке вукле су се, шуштећи, по земљи. Црно робље задржа се за један тренутак. Копрена се ра-

Р. Франгеш

Св. Доминик

звуче полагано, а иза ње се промолише црне, сањиве, дубоке, као месечевим сјајем посребрене очи. Очи ове управиле се на Јована...

Плаветна ноћ обави пустињу. Јован притвори тешке вратнице свога склоништа и баца се на ложницу. Кад је први сан почео да му склани очи, зачу се куцање. Он устаде и одмаче дрвени подупирач.

На прагу његове пећине стајаше човек. Испосниково срце задрхта, радосни дах глас му одузе. У чаробном заносу учини му се, да је умрли отац срнио тешки поклонац свога мртвачкога ковчега и дошао преда њ.

Али овај што стиже, проговори туђим гласом; а глас му је шапутао као оно жубор потока који се прелива по камичцима између зеленог бусења. Јованови прсти стегоше стуб пећине, а огњевити вихор прохуја му кроз главу. Опколи га мирис тихих и бојажљивих речи, као оно мирис ружа, орошених кишом и јасмина који се с пролећа приљубљују каквој усамљеној, заборављеној цистерни. Овај глас говораше: — „Дођох к теби... Кроз далеку пустињу, кроз врели песак, дан и ноћ трчах. А заједно са мном ваљала се огњевита пустињска округлина, те ме је собом затворала. Али ја иђах теби... Веровах да ћу те наћи, веровах у то, сама не знам зашто. Једном само видех очи твоје и твоје поцрнело лице по којем нешто промиче, нешто лакше од злаћаног сјаја. Како ми се допало твоје руменило, које онда беше исплинуло из дубине срца твога, као оно рана зора што се промаља из сунца које је сакривено јоште иза земљиних ивица!.. Како су ми се допале твоје ноздрве када бурно почеше да дишу врелим дахом!.. Како ми се допала боја твога оголићеног, поцрнелог врата, боја слична црним ружама које ми сваког дана под прозоре моје довози грчки препродавац с оне стране Нила, ударајући стишане таласе својим јеловим веслима, те буди над водом сањиве пеликане... Видех те само једанпут и од тога доба не могах спавати поред матере своје у узаном девојачком одру. Као некакав силан, осветнички Бог, ти ми нешто оте једним само погледом својих црних очију. Кукасти гавранов кљун не кида тако прождрљиво мало голубче, као што сјај очију твојих, које су ме пресретале и у белим данима и у тавним, незвезданим ноћима...

Јован се помаче корак у напред и пружи руку. Хтеде сринуту сотону, лупити га у прса, са подмуклим криком, али само мекани шанат, као слабачки лештир, одлепрша с усана његових:

— Одлази!...

Глас и опет прозбори:

— „Невино дете! Свети човече, који обитавах у пустињи и не знаш јоште ни за какав порок људски! Бојажљиви уздаси протицаху кроз жиле моје, а замка страха стезаше ми срце... Дрхтах у оном бесаном колебању, јер обожавам све код тебе, па чак и ону свету чедност. У сласти заноса горах од уздаха и бејах сва као оно неухватљиви плам што се вечито и стишава и гаси и вечито обнавља.

„Ишчезавала сам као и он.

„Срце, узбуркано тајанственим жељама, приморавало ме је да лијем сузе, не знам ни сама због чега, а никаква утеха не беше кадра да их осуши. Храних се живим сузама које, као изворна вода, тецијаху непрободљиве.“

— О Краљу, што ћеш скоро устати да се уздигнеш из црне удаћености; о, вечити престолу, о, сунце, које штитиш моћне и отпорне, кад ли ће једном да се раздани и кад ли ће да мине превласт ноћи!

„Ти, као бајни, дивотни, сињи, застиђени облак, остао си иза мене у далеком простору. Ја већ не осећах

ништа од жалости. Венух у чежњи и бледа, без даха, због неучињених преступа који дремаху у крилу моме, а који су се створили оног тренутка, када те угледах. И ево гле, једне ноћи, заповеди ми некакав глас да идем к теби.“

— О, храбри, осуђени, приковани за крст, о Ти што из вечности десницу пружаш пречистим дусима, отисни печат на груди моје! Ти си мој једини Господар и стена моја!!

„Чујем молећив глас твој и видим сен појаве твоје. Зашто не приђеш ближе к мени, зашто ми не пружиш руке своје, болне од љубави?.. Грозни мраз обузима рамена моја. Хладно ми је. Студена је пустиња ноћу, јер залеђеним дахом дише. Зар нећеш да ме примиш у колибу своју, божји човече?“

Јован отвори широм врата, а сам устукну у дубину јазбине. Оданде је чуо како шкрипи суви, сињани песак под кожним чизмицама и како шушти свилена одећа која је распростирала мирис сличан нежним љиљанима. Глава му паде на груди, а руке у таму саме нађоше кремен. Засветлуца искра и зажеже ланени жиљак у каменој здели која беше уљем напуњена. Букну велики пламен. Стојећи иза њега полузатворених очију, Јован чу заносљив, љубак глас:

— „Желим да те видим, да те још једном видим! Лице ти се мења у светлости ове ватре, као оно трошни кристални пехар. Допусти ми да ти отнем и да сакријем у срце своје сјај зеница твојих, жар што опија као вино са грчких острва. О, зашто су затворени капци очију твојих!“

Тада он диже у вис очи своје и погледа. Усне му задрхташе а из уста његових изидоше лене речи као змија, чију је главу смождило тешко дрвље и камење:

— Оче, где си? Помози ми!

„Зашто мене тако умиљато не призиваш? Упрко си поглед свој на главу моју као о тетиву кривога лука. Оштра стрела која ће из њега да излети, сурваће ме у вечити гроб. Зашто ми пропаст јављаш и зашто си страшан као леопардов рик што се у близини разлеже у дубокој ноћи?“

— О Боже, дај ми чисто срце. О Боже, обнови угодни дух у утроби мојој!

„Драгане!“

— Ти су дакле сотона?...

„Ја сам што и ти. Хоћу да станујем у срцу твојем и да течем у крви жила твојих. Да се отиснем у очи твоје и да останем у њима довека. Зашто ме сотоном зовеш? Зар нисам лена?..."

— Лене су зажарене очи твоје што их поклапаш љиљановим капцима. Лене су усне твоје што се развијају слично млађаној ружици. Дивне су руке твоје, што си их чаробним прстићима скретила изнад главе своје. И дуга коса. Власи ти сливају се са белих рамена на груди твоје као два таласа, као црне воде... Чело ти је лепше но месечев сјај када лута међу дрветима у ноћној осами. И црне ти веће... Грло ти се крије иза снежних прсију као пролећно небо иза два бела облачка... О, како мирише

треперасто и китњасто руво којим си опасала удове своје! Виђах осмех твој у сновима и привиђењима својим. Преклињем те именом, које не смем изустити, остави ме...

„На лице твоје паде блесак црквеног огња. Гора кудравих власи одсијава над челој твојим. Гле, засијаше очи твоје. Ти си грозан и студен као Анубов лик, лик мртвачког поглавара. О, да се може у теби распламетти слободни огањ и да можеш постати као ово ја, пијан од крви што ври и клуча. Пустински лаве! Жудим да ме зграбиш оваку нејаку као што сам и да ме крхаш удовима својим, у којима су се опружиле жиле препуне густе крви!... Желим да осећам наручје твоје око прсију својих, а око ребара својих дивовска рамена твоја што су као виргинална шума, одакле се виде свиленасти морски вали, што се мазе изнад узрујаних дубина. На усницама твојим, које пеку као распламетели угаљ, уцвао би тада тихи, зли, страховити и драги ми осмејак. Ти још не знаш како мирише ружа усана мојих... Наједном би дошла срећа као изненадни камсинов лахор из тихог обзорија. Намргођене очи твоје, гвоздене очи тигра који је први пут спазно у даљини младу јагњад, онесвестили би се нада мном... Твој ће поглед постати дуг и примамљив као мирис тубероза, што их је одранила ноћна роса. — Чело твоје узвинуће се нада мном много радосније но ветрић што пирка над египатском земљом, у доба када нестају зимске кише. Обожаваћу огањ који ће букнути у теби бестидним речима што као пожеви срце пробадају.“

— Ах, речи твоје пробадају ми срце као ледене оштрице!

„Дођи к мени! Ти си као багремов цвет, што се ствара из тврде дрвене коре и стоји отворен, сишући тавну ноћ. Ја сам капљица росе, створена само за те. Чуј, како јури крв у набреклим жилама мојим, крв која ме распиње. Умираћеш на срцу моме, да се сваког часа поново рађаш; чим уста моја одахну у усне тоје, душа твоја ући ће у моју, као што пламен у плам улази!...“

Јован у дубини душе зачу реч:

— Пламен! —

То беше очев глас.

И још једном понови тај глас:

— Пламен, пламен! —

И подижући очи на њу, Јован изустити:

— Ево речи светог апостола: „Који чине оваква дела, биће осуђени на муке свакојаке.“ Гле само, како гори вечити огањ и пали грешно тело, у којему страст обитава.

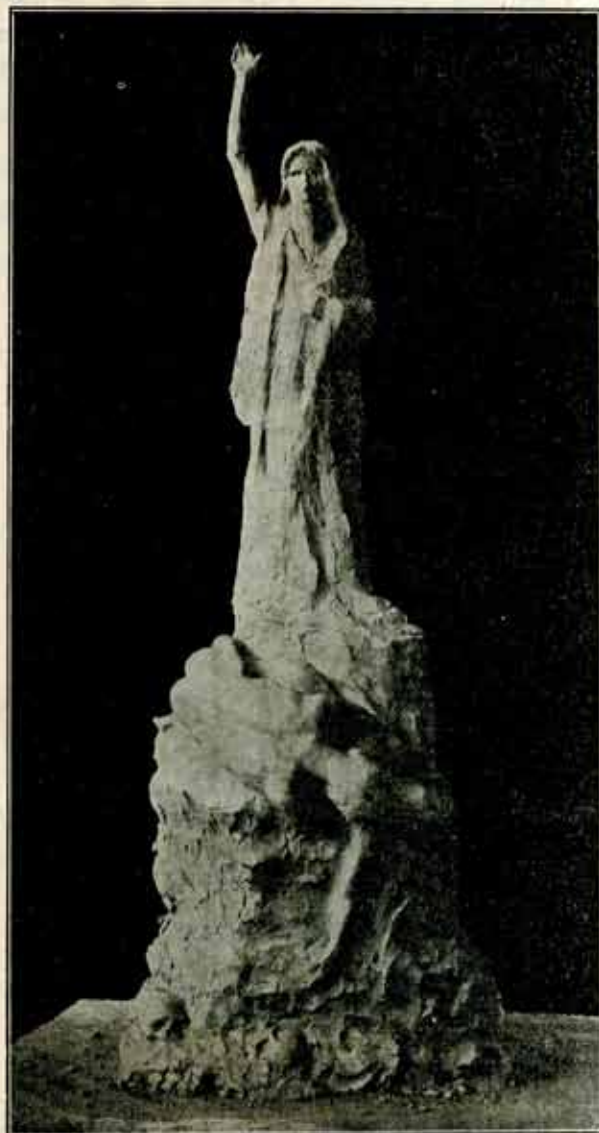
А кад изговори речи ове, диже десницу и кажипрет метну у жижак огња што је лизао камену зделу.

И стајаше непомичан све док му прст не поче да тиња, да се разгорева, да гори. И тек тада, због голема бола, испосник престаде да осећа наладу од гледања бајне лепоте. А она, видећи шта он чини од себе, од страха се у камен претвори. Онемеше јој уста, падоше низ бедра обамрле јој руке, а живот нагло малаксаваше у лазурним јој очима.

Са јауком паде на земљу.

Коса њена, дугачка, миришљава, чаробна коса, разасу се по земљи, а крило јој, седиште насладе и заноса, крхало је маљ неизмерног бола. Зрак плама падаше на њено божанско, красно тело. И овако у праху лежаше непомична до освитка.

Ђутећи до саме зоре, тако је радио, док не изгоре на десници све прете своје.

Св. Перуци

Смрт је љубав, смрт је живот!

Онда стаде поред ње и поглед свој, као маглом застрт, обори земљи и хтеде да испруженом руком учини над њом знак крста. Помодреле му усне прошапташе:

— Иди с миром.....

Када она ни тада не устаде, наже се да је дигне. Али чим дотаче рамена њезина, виде да је мртва.

Сунчани се престо уздиже над удаљеним крајем пешчане пустиње и свемоћним махом разби зеленкасту ноћу. Росне капљице са листића тражаху од сунца заклона у земљиној дубини и у крунама миришљавог цвећа. Полагано се помицаше сен огромног крша, која као широки плашт заогрну Јованово тело што је лежало пред вратима од пећине.

Испосник је спавао.

Ватра му претвори крв у пламен што букташе у жилама; као гомила распиреног угља хукташе у дубањи његовој. У зглобове му удараху су чекићи боних узбуђења. Тврдо је спавао. Изгорелу, отечену, дрхтаву шаку притискао је уз недра. Јецаше у сну. Али гле, престо Господњи пењаше се више и више... Зракаста сунчана десница отпочину на заспалом лицу.

И тек тада Јован отвори очи, али их брзо опет склопи и погледа у дубину духа свога, где је беснела страховита бура, као самум кад земљу раскида. Крвава шака Јованова издиже се у вис, право ка месту где беше на врлетном хуму ковчег очев. Кроз суха уста рикаше:

— Ужасан и свиреп беше за ме дух твој, као ној који снесе јаја, закопа их у пустињи, а сам одбегне. Нека је проклета љубав твоја према мени, из које потече твоја моћ а моја слабост! Халацљиви прождрљивче и злобни рушитељу среће, што ниси ишао сотони да од њега научиш како ваља бити добар?... Добар је сотона а царство је његове насладе: ноћ. Нека је благословен његов тихи шапат, а нека се у грудима мојим угаси пламен твој! —

Окорела уста зарони у влажни песак, где је, у отиснутим траговима малих сандала, још стајала трептава ноћна роса...

Моја љубав

— К. —

Ја љубим силно. И никад се мене
Дотакло није сне брбљање гупо,
Што га воде собом, смејућ' се тупо,
Уз шољу каве паланачке жене.

Силна као море пуно страха,
Чиста ко пламен што га скрива око,
Љубав се моја дизала високо
Над прљавим калом бедног живота.

И нико јоште разумео није
Силину чежње нити бол ми тајни,
Знам: подсмех скрива и пријатељ најни
Кад с' јада мога лажне сузе лије.

Под притиском мука мој дух није пао,
И сваког ми дана љубав била јача,
Ја се не подавах моћи женског плача,
У души ми вазда твој лик ведро сјао.

Зајечар, 1904.

И веруј ми, драга, до онога дана
Кад последњи удар откуца у груди,
Твоје име слатко с пуно топле жуди
Изаумреће тихо са мојих усана.

И кад тело моје под притиском таме
Буде само једна гомила од црви,
Труло, без живота срце и без крви,
И кад очи буду само празне јаме, —

О, и тад ће, драга, моја душа ведро —
Ко и негда — жељно у вечери касне
Теби хитат', мила, љубит очи јасне,
И грлити тебе, твоја топла недра.

У твој меком крилу и срећна са тобом
Љубећи ти жудно мало лишце снежно
И милујућ' косе причаће ти нежно
О љубави једној што живи под гробом.

Милутин Јовановић

Књижевно-уметничке новине и прилике у Словенаца

ПРИКАЗУЈЕ

ПРОФ. РАЈКО ПЕРУШЕЌ

— Љубљана —

(НАСТАВАК)

3. „Матица Словенска“ објавила је летос, осим „Зборника“ који доноси приличан број научних састава (највише филолошког и историјског садржаја), још и први део „Словенске Библиографије од године 1550. до 1900.“ Године 1550. штампана је прва словеначка књига, а цела Библиографија штампана је по азбучном реду. Ово је дело од несумњива значаја за све оне који се баве о словеначкој књижевности. Дело је потекло из пера Д-ра Фрање Симоњића, чувара Ц. Кр. Универзитетске Књижнице у

Вечу. — Трећа је књига свршетак зборника „Народних словеначких песама“. О апсолутној вредности ових песама, која се не да ни из далека успоредити не са вредношћу и ваљаношћу Вукове збирке него ни са најновијим српским збиркама, већ сам раније писао у нашем листу. Због издања ове збирке дошло је и до препирке између њених присталица и противника. Противника је било од две руке: клерикали су били незадовољни из чисто моралних обзира, а други, поред овог разлога, били су противни

и због тога, што ниво естетски, морални и књижевни у тим песмама не заслужује да се по неке од њих штампају у 10—20 варијаната, у којима су различни највише неколики стихови а често и само поједине речи. И донеста, такве разлике и нису од научног значаја, па ма колико стручњаци у звезде ковали ову замашну књигу која је Матици стала огромних трошкова. Несумњиво је да је било доста скупљача неспремних за овакве послове, јер се у једној истој песми налази *part. perf. activi* на *lъ, -la, -lo* поред примера на *ц, v'*, а то, у сваком случају, није доказ дипломатске тачности, и ако је главни уредник овога зборника био универс. професор Г. Д-р К. Штрекељ. Пажљивији избор бољих песама уштедео би Матици довољно новчаних издатака а народу би више користио. Рукописи многобројних варијаната могли би се чувати у Матициној Књижници, те би на тај начин и научари могли доћи до њих ради својих специјалних студија. Пошто овакво издање народних песама немају ни Руси, ни Пољаци, ни Чеси, ни Срби и Хрвати — за ме је доказ да је такво издање донеста непотребно, јер да је оно од каквог већег значаја, јамачно би се академије ових народа већ постарале да, по угледу на Словенце, и саме отпочну такав рад. До сада нисам чуо да је и једна академија обратила пажњу својих читалаца на овај наш зборник. —

Четврта је Матицина књига наставак „Забавне Књижнице“. У том су свеску путописи свештеника Лавтижарја: „У словенске браће“. У њему износи утиске своје са путовања кроз југословенске крајеве. Опис је донеста и стварно и језиковно занимљив, али му озбиљно замерам за ону неутолјиву мржњу према православним и мухамеданским југословенским члановима. Ово напомињем да се види како застареле појмове и назоре нуди управа Матициној и клика клерикална интелигенцији словеначкој! Баш као и „Дружба Св. Мохора“ са путописом „Келморајн“ (т. ј. Köln am Rhein), куда су у пређашња времена одлазили на хаџилук многобројни Словенци. Овај путопис „Келморајн“ написао је један каноник са црвеним појасом, Д-р теологије Андрија Кармин, који због свог Римског доктората ужива велики глас у Љубљанској консисторији. И ако описује поштошта што је видео на своме путу, и ако је употребљено три стране да објасни реч „Келморајн“, ипак је највећи део путописа посветио опису разних гозби у жупничким и прелатским дворцима и жучном нападању протестантизма.

Пета је Матицина књига 10. свезак „Кнезове књижнице“. У њему су две приповетке: „Живот и смрт Петра Новљана“ од Ивана Цанкара и „Ела“ од Јосифа Костањевца. Пошто ћемо о Цанкару и његовим најновијим радовима опширније говорити, то ћемо разгледати само „Елу“. Јосиф Костањевац је писац средње руке, оригиналности не можемо тражити у његовим радовима, јер се он мање или више поводи за узорима наше књижевности. Ела је поштанска експедиторка, које је место добила после банкротства свога оца. И у овом је случају, као што то чешће бива, девојка у кући нежењена човека, те се између њих развија љубавнички одношаји који, опет по познатом рецепису, нису остали без последица. У оваквим приликама одбије Ела једног озбиљног просиоца, јер је осећала сву немогућност и недостојност свога пристанка. Прича је доста глатко написана, и ако је њена садржина већ више пута препричавана и употребљена. Из инвентара старих приповедачких закона узет је сукоб и борба принципа Добра и Зла. Добар принцип заступа наивни Јосиф који тражи Елу за жену а принцип Зла представља онај поштар код којег је Ела становала и који је обешчистио. Писац врло

лено црта моменте у којима се Јосиф заљубљује у Елу. У причи је и пуно епизода које са целином нису ни у каквој вези. А то и јесте једна од главних mana овога у опште осредњедаровитог писца. Он врло радо заснива своје приповетке на веома широкој основи, а свршетак изводи тако брзо и неочекивано, да му много штошта остаје неразрешено. Свршетак му врло радо изводи *deus ex machina*. — Покадшто му се прокраде и по која баш смешна фраза, што је само доказ површног списалачког занатства. Пре краткога времена издао је Костањевец 2. свезак својих скупљених списа под насловом „Из књиге живота“. —

4. Друга приповетка, али која је на првом месту у 10. св. „Кнезове Књижнице“, носи наслов „Живот и смрт Петра Новљана“ од Ивана Цанкара.

Цанкар је први пут ступио пред словеначке читаоце са својим првенцима „Erotica“. Књига има друго издање, јер је прво доживело страшни „autodafe“ од сло-

Ст. Иванов

Богородица

веначкога бискупа, који је од издавача Шамберга откупио скоро све примерке и уништио их, да би спречио „скандал“. Овакав бискупов поступак јамачно није нашао у Господа Бога никаква допадања, јер су читаоци стално тражили ново издање које је брзо за тим и приређено. У исто доба почео је бискуп трошити своје дохотке на грађење велике католичке гимназије у којој ће подизати своје овце у језуитском духу, те му не остајаше залишних новаца да би их могао трошити на онако чудњачки спорт. Веома даровит и феноменално плодан, штампао је Цанкар читав низ својих песама, драма, приповедака... Да му песništvo донеста не беше досадан позив увидео је и сам врло брзо; штампао је три драме: „Јаков Руда“, „За добро отаџбине“ и „На Бетајнову“ — и у свима црта социјалне, народне и политичке прилике каквих нема у Словенаца, јер су све неодређене, претеране, те је њихова немогућност сваком уочљива и јасна као бели дан. Прве своје књижевне цртице скупио је у збирку „Вињете“, у којима је показао своју спретност у стилу, али у којима су маркантне и све његове mane. Од тога доба објављује сваке године у „Кнезовој Књижници“ по једну од својих

приповедака, а и многи се издавачи утркују да у својој наклади штампају плодове његова пикантно-оштрога пера. Његова се дела читају са дубоким занимањем, али када се читање сврши, са обманом и разочарањем оставља се из руку његова књига.

У овој најновијој приповетки црта нам Петра Новљана, сина неког пијаног пограничног стражара и жене му Марице, која је насликана по калупу свих Цанкарових млађих жена. По смрти очевој морао је Петар скупљати шумску сувад и доносити је матери, а кад му умре и мати, узде га под надзор његов тотор — пијанац као и покојни отац Петров — који беше столар у неком граду. У 12-ој својој години пође Петар у основну школу. У 13-ој години поче се ленити и запуштати. Био се заљубио у Олгу која беше за осам година старија од њега. Ова љубав, па утицај неког „вагабунде“ Мрве и „ђака“ Павла — доведоше Петра до трагичне смрти. Утопио се својевољно у својој 14-ој години. — За што сте, господине Цанкару, доводили у свет Петра Новљана да га убијете још у тако младим и нежним годинама? Та ово није живот, како га је провео четрнаестогодишњи Петар. Овакав је живот могућан само у књизи Господина Цанкара.

Оно што смо рекли о Марици, мајци Петровој, вреди и за сва лица и сву грађу Цанкарових приповедака. Све је увек једно и исто: и грађа, и слог, и судбина. Сва је разлика само у томе, што је сада у стању да напише цртицу која ће испунити целу књигу, а пре је то израђивао на неколико страница.

Сви његови јунаци, па макар то били и деца, момци или старци, крећу се по стално магловитим стазама, говоре и раде нејасно и никад не постижу својих циљева. То им изазива љутњу, а пошто су људи тако филистарско безобразни глупаци, они не воле овако лене и неодлучне скитаче (а њих баш због тога и воли Г. Цанкар) који проклињу цео свет и злобно му се ругају. У свакој слици, у којој има какав скитач или покварен ђак (њему иначе омиљени „вагабунд“) — не можете се отети сумњи да је Цанкар описивао себе сама. Сва женска лица, па било им име Олга, Марица, Минка, Франа — нејасна су и магловита. Исто ово вреди и за његову технику. Радње нема никакве, пуно је дугих монолога, савивим декламацијама мучи читаоца и не да му никако да види шта је све то и у чему је ствар. У Цанкара су могућне најчудноватије ситуације, у њима се крећу људи без икаква разлога; а све је пуно негација и нелогичних мисли. — Све су му радње по старом, давно утврђеном калупу. Баш и да су такви наши јавни и лични односи, у њих треба тако ступити и тако их изнети, да их народ потпуно разуме, а нипошто да однос између писца и народа буде сасвим туђински. У радовима Г. Цанкара нема принципа ни идеја, нити се у њима наслуђује ма какав траг или указивање боље будућности.

Најновија књига Цанкарова, „Кућа Марије Помоћнице“, што је ту скоро изнео у књижевни трг, огрчила је и критичну и некритичну публику. Овај суд није уздржао ни страх од оних литерарних силника који својим хвалама обасипају све што се јави из пера каквог признатијег писца; а ако ти се догоди да се не слажеш са таквим мишљењем, гледај шта ћеш, јер ће те одмах огласити за глупог филистра, пошто се у нас још увек мање цени критика литерарних листова од критике политичких новина у којима главну реч воде варалице којима слепо верује нерасудна гомила.

У толико је већег признања заслужна праведна и неустрашна критика младога критичара Г. Фране Кобала, што је објављена у лиску „Словенског Народа“. Ову оцену приказујемо, у главним потезима, српској читалачкој публици која се занима о мишљењу словеначких читалаца, и ако је та критика недовољно опажена и призната у словеначком оригиналу, јер је противна мишљењу журналиста и критичара који са пуно безобзирних софизама упућују публици своја мишљења.

„Кућа Марије Помоћнице“ уметничка је и рафинована порнографија. Много би боље било да се није никако ни појављивала у словеначкој књижевности. Нарочито у VI и VIII глави оцртава се тако ниска и огавна похотљивост да тако што не пађемо нигде више до ли у његовој слици „Новац“ (из збирке „За лакомислене људе“). Ове обадве главе писане су са толико љубави и воље, да смо потпуно уверени у њихово нарочито и смислено извођење. Та већ и без тога шета се муза Цанкарова огрнута само прозракном копреном, а сада је већ и то свукла са себе и показала се као хетера најниже врете. Одвратна и гнусна нагонила нас је да јој с презирањем окренемо леђа. Крајње је већ време да се човек безобзиран и уображен, као што је Г. Цанкар, уклони с пута, јер је то оваквим радом несумњиво заслужио. Цанкар је већ у једном роману („Туђинци“) пребацио Словенцима да су они за њега оно што вели наслов тог његова романа. Али то није и не може бити истина. Његови су га земљаци добро познали и утврдили су свој суд о њему. Не треба нипошто заборављати да је у нашем народу још и интелигенција здрава и чила, и да ни по чему није слична француском изможденом друштву, које тражи само рафиновану насладу, јер је и само блазирано до крајњих граница. Ако је могуће да се Цанкар уздигне из овога кала — добро ће доћи нашем народу; не буде ли хтео — згазиће га као и сваку гусеницу, која гмиже онде где је још мало пре лебдео красни лентир.

„Кућа Марије Помоћнице“ — болница је. У другом сирату незину одељење је у којем три малолетне девојке испаштају грехове родитеља својих. Све су три у живим ранама, узете, следе — чекају смрт, у коју свака гледа као у ближијег свог, као у добротвора. — У тој је соби и Смрт, која лагано ступа од једног одра до другог, исто као и сестра Цецилија, калуђерица, што је била одређена поред њих. Девојчице још не познају живот, само им покадшто излазе успомене пред очи: сећају се оних лица која беху непосредни узрок њихове несреће. Виде своје родитеље чије грехове оне испаштају. Живот је код њих ужасан, те им је болница једина чиста средина, а у њој мирно и предано очекују Смрт.

То је дакле предмет што га Цанкар изабра за своју слику. У њој нема никакве радње — само се слика за сликом ређа. Све су те слике делови целине, израћене минуцијозно, до детаља. Друга је Г. Цанкарова уметничка вештина што све истакнутије осећајне моменте понавља више пута, исказујући их сјајним слогом у којем нема баналности. Или, ако и има какве баналности (шетња деце са лулом и цилиндром очевим) није онаква као што је у VI и VIII глави. Озбиљност дикције само је у њима попустила, иначе је свугде на угледној висини. А ово значи: да Г. Цанкар уме све то извести као што треба — кад год то само *хоће*.

(СВРШИТИ СЕ)

Утопљено звоно

Драмска бајка у пет чинова, написао Јерхарт Хауптман,

превео Р. Ј. ОДЈАВИЋ

(НАСТАВАК)

Хајнрих

Тако ли дакле?

Сањах о хајци која ме гони:
Где, сад је чујем, — ал' не ће на ме!
На време стиже лајање њено!
Јер ни анђелак са белим крином
Да к мени дође и да ми тражи
Молбама слатким сталности чврсте —
Ја не бих стек'о потврде јаче
За вредност чисту и сјај свог дела,
Као крај ове одвратне нике.
Дођите само! Вама ћу ваше!
Противник ваш сам рад спаса вашег.

(Оде)

Раутенделајн

(сама, ватрено)

У помоћ, бабо! Хеј, Никелмане!

(Никелман се појави)

Ах, Никелмане! Молим те, молим!
Дај нека вода груне са стена
Све слап за слапом! Открај хајку!
Дај! Дај!

Никелман

Брекекекс! Реци, шта желиш?

Раутенделајн

Водом их слисти у бездан грозну!

Никелман

Не, то не могу.

Раутенделајн

Учини, можеш!

Никелман

Па и да могу — шта од тог имам?
Тај ми мајсторчић није у вољи:
Зар он да влада Богом и људма?
И главу нек му луду одсеку —
Ваш ми свеједно!

Раутенделајн

Брзо помози.

Иначе, јаох, доцкан ће бити!

Никелман

Шта ћеш ми дати?

Раутенделајн

Дати?

Никелман

Јест, дати.

Раутенделајн

Реци шта хоћеш?

Никелман

Брекекекс! Тебе!

Збаци те сукње, лоше ти стоје,

И те црвене ципеле своје,
Па буди што си, и мени дођи,
Са мнош далеко одавде пођи.

Раутенделајн

Е, гледај само! Баш мудра глава!
Кажем ти опет и знај за увек,
Терај те бубе из луде главе!
Да ти је старост и трипут већа
Нег' баба-Жбунке, и да ме ставиш
У шкољку какву за сва времена —
То не ће бити! —

Никелман

Онда је проп'о!

Св. Перуци

Природњак

Раутенделајн

Лажеш! Знам: лажеш! — Чујеш ли позив?
То је глас његов — добро га знате.
Не видим, мислиш, како се страшиш?

Никелман (спусти се)

(Хајнрих опет дође. Борба га је узбуђива; смеје се ливље и победно)

Хајнрих

И јурну пашчад, — ал' упаљене
Омуге бацах у руљу бесну;
Гранитне масе међу њих срљах:
Мриварише их! — Дај ми да пијем.
Бој крепи груди, челичи успех;
Крв струји живље и било брза.
Десетоструко бој снагу јача,
Љубав и мржњу поново буди!

Раутенделајн

Пиј!

Хајнрих

Да, чедо, дај. Опет сам жедан
Светлости, вина, љубави — тебе!

(Пије)

У твоје здравље, зефирна елфо!
И пијућ', опет заручујем те.
Стваралац вредни, без тебе кад је,
Пропаст мора, мучен и давлён
Тежином земље. — О, чувај ми се!
Душина крила ти си ми, чедо!
О, чувај ми се! —

Раутенделајн

Не, ти ме чувај!

Хајнрих

Чувај је, Боже! — Сад свирку!

Раутенделајн

Амо

Патуљци моји из јама, стена —
Славити славље лепших времена!
Овамо спирке, спирајте гласно,
(Музика)

Хоћу да играм лудо и страшно.
Светлаца јата нека ми красе
Златасте, бујне, несташне власе.
Украсу таквом сличнога није,
И накит Фрејин пред њим се крије!...

Хајнрих

Пути! Јер...

Раутенделајн

Шта је?

Хајнрих

Зар ти не чујеш?

Раутенделајн

Реци шта?

Хајнрих

Ништа.

Раутенделајн

Шта ти је, драги?

Хајнрих

Не знам. Ал' чујем у гласу твоме
Звук тако редак...

Раутенделајн

Какав то, драги?

Хајнрих

Звук пуно тужан... Неслушан давно...
Ал' ништа, ништа! — Ходи овамо;
Усне ми пружи, пехар пурпурни,
С којег се пије, ал' до дна — никад!
Дај ми да с њега заборав срчем!

(Љубе се. Дуга пауза заноса. После тога, чврсто загрљени, ступају на
излазан, где их постепено заноси изглед пољног планинског света)

Где, даљни, свежи, огромни простор
У до се пружа где људи живе.
И ја сам човек. — А знаш ли, чедо:
И туђ и дома — ја сам и овде
Као и доле. Разумеш ли?

Раутенделајн

Да.

Хајнрих

Чудно погледаш кад ми то кажеш.

Раутенделај

Страх ме.

Хајнрих

Од чега?

Раутенделајн

Од чега? Не знам.

Хајнрих

То није ништа! А сада хајде,
Одморимо се.

(Водећи је ка улазу у стони, застане у један мах и окрену се)

Само да месец,

Што горе виси бледога лица,
Не проспе на све очију хладних
Сијање меко; да не озрачи
Долину, откуда побегох амо!!
Што сиве магле покривач крије —
Видети не смем... Чуј! А? Чу ли?!

Раутенделајн

Не. Ништа! Али — не разумем те!

Хајнрих

Не чујеш ни сад?

Раутенделајн

А шта да чујем?

Ја чујем само јесењи ветар;
Уз то јејину где кашто хукне,
И чудне речи којима чудно
Неким туђинским језиком абориш.

Хајнрих

Онамо доле, где крвав месец...
Видиш?... У води где озрцава...

Раутенделајн

Не видим ништа.

Хајнрих

Соколске очи —

Па опет ништа? Је си ли слепа?
Видиш ли где се полако, тешко
Овамо вуче?

Раутенделајн

То је твој привид.

Хајнрих

Не мичи! — Није! То није привид —
Тако ми наде у милост божју.
Сад је на оној широкој плочи
Што је на стази.

Раутенделајн

Не гледај, тамо.
Све ћу затворит', ја ћу те спасти.

Хајнрих

Не! велим. Морам да видим, хоћу!

Раутенделајн

Ко рој, где само, наља се гужва
Облака сивих по котлу горском —
Уморни, ко ти, не смеју у њу!

Хајнрих

Уморан нисам. Снажан сам опет.

Раутенделајн

Па добро. Опет господар буди;
Разгони снажно привице хџде!
Држи за чекић, нек опет грџне. —

Хајнрих

Пење се, гледај, све више пење.

Раутенделајн

Куда?

Хајнрих

По уској стази у стењу —
Скоро без рука.

Раутенделајн

Ко?

Хајнрих

Деца боса.

Један суд носе; тежак је наља —
Јер наизменце подмећу пода н.
Колена своја мала и гола.

Раутенделајн

О мајко драга, помози бедном!

Хајнрих

Главе им краси светачки нимбус...

Раутенделајн

То путни пламен обману ствара.

Хајнрих

О није, није! Прекрсти руке.
Видиш ли?... Видиш?... Ево их.

(Клоцне, а оба његова детета, као привићена, труде се да уђу; једно од њих носе крчаг.

Прво дете

Оче!

Хајнрих

Да, отац.

Прво дете

Мама поздрав ти шаље.

Хајнрих

Хвала, мој драги. Како је мами?

Прво дете

(полако и тужно, пагашујући сваку реч)

Мами је добро.

(Из дубине се јавља чује како звони звоно)

Хајнрих

А шта то носини?

Прво дете

Крчаг.

Хајнрих

За мене?

Прво дете

За тебе, оче

Хајнрих

Шта је у њему, дечице драга?

Друго дете

Славо.

Прво дете

И горко.

Друго дете

Мамине сузе.

Ц. МЕДОВИЋ

ПРСТЕНОВАЊЕ Св. КАТАРИНЕ

Хајнрих

О свемогући!

Раутенделајн

Шта гледаш тако?

Хајнрих

Њих, њих гледам.

Раутенделајн

Ког?

Хајнрих

Где су ти очи?

Њих, ето. Децо, где нам је мати?

Прво дете

Мати?

Хајнрих

Да, где је?

Друго дете

Сад је код Бога!

(Из дубино се чује јаче звоњење)

Хајрих

А! Звоно!... Звоно! — Ах!

Раутенделајн

Какво звоно?

Хајрих

Пропало... старо... Звони, чуј, звони!
Ко звони? Нећу!... Нећу да слушам.
Помоћ!

Раутенделајн

Хајриче, освести ми се!

Хајрих

Звони!... О Боже!... Ко је то хтео?
Чуј како јечи, чуј звук сахрањен;
Одморан сада чуј како гуди
И с двојном снагом овамо куља.

(Према Раутенделајну)

Ја те се гадим! Мрзим те!... Даље!
И тући ћу те, одроде елфски!
Даље, али душе. Проклет сам с тобом,
И мој рад и све... — Ево ме, ево!
Идем већ. Боже, смилуј се мени!

(Дигне се, оруши се, па опет устане и једва оде)

Раутенделајн

Хајриче, куда? — Прђе. — Све прђе!

ЗАВЕСА

(наставиће се)

Нове збирке српских приповедака

— ИЛ. ИВАЧКОВИЋ —

господин *Симо Матавуљ* је својој најновијој књизи са правом дао карактеристичан наслов *Живот*.¹⁾ Сива, једнолика и тупа свакидашњица сањиво-мирог и млитаво-редовног живота износи се у њој (нарочито у првом делу њезину), — неколико момената из оног правог, прозачног живота, који као досадно трома река тече, хуји око и пред нас, а ми га, губећи се у њему, или не примећујемо или, стојећи над њим, посматрамо га расејаним погледом и — не разумемо. Ми, обични посматрачи, каквих има на сваком ћошку. Г. Матавуљ није то. Он види и примећује живот, износи га и описује паметно и стварно, каткада и одвећ реално, али увек или бар већином остаје на површини његовој и не доспева да испитује и унутрашње биће својих особа, чији је спољашњи свет са извезбаним и необично оштрим оком својим поуздано запазио и мајсторски изнео. И с тога су му приповетке — оне би се могле назвати фотографијама из живота — увек занимљиве и лепе у одличном смислу тог веома релативног појма; лако и са уживањем се читају, али нас чешће ипак остављају некако хладне, јер им више но једном недостаје истинска душевна музика и дубоко, несвакодневно познавање човечје душе и духовне му унутрашњости. На пример одмах трећа по реду приповетка: *На њен дан*. Писцу се не сме замерити, што је обрадио један често употребљен и одличан предмет, јер данас су, на послетку, већ сви мотиви много пута обрађивани и злоупотребљени. У осталом, ствар је у овоме: „Димитрије Ј., висок, снажан човек, од четрдесет и пет година, увек суморан, био је прави тип војнога чиновника, који се с љубављу креће по лавиринту формуларā!“ Жена Јулија га вара: неверна му је — то је обична

ствар — са његовим најбољим пријатељем. На четрдесети повратак женина рођен-дана, Димитрије јој купи леп прстен, позове на вечеру свога побратима Пају, кума и куму, и одржи своје пријатељу здравицу коју завршује овако: „А знате ли име Пајине невесте? Ево! Вјенчајтеја раб Божји Павле (и он принесе чашу побратиму) са рабињом Божјом Јулијаном (и он учини исти цокрет према жени) во имја оца и сина и свјатаго духа, амин!“ И проспе по једну чашу вина у лице Паји и жени својој. „Јулија је умрла после петнаест дана напрасно“. То је, додуше, само једна мало необична варијација једне обичне теме са веома необичним свршетком, али ствар је од интереса и ја се не кајем, што сам приповетку тринута прочитао. Но ми бисмо од једног Симе Матавуља са правом могли очекивати и нешто више од једне „занимљиве ствари“, која је, истина, кадра да скрати кишовите дане и дуге вечери, али не даје читаоцу прилике да завири у скривене, тајне кутке човечје душе. То је, можда, једна банална и одвише пута поновљена замерка, али то, мислим, ништа не одузима од њене оправданости, и с тога изволите замислити себи, да је сада први пут чујете. Г. Матавуљ као да није био вољан објаснити нам изближе: зашто је, на пример, Димитрије толико година немо гледао и трпео неверство своје жене, ма да му је, изгледа, било добро познато; зашто је, даље, Јулија мужевљев поклон схватила као неко исејавање, пред децом и зашто се, најзад, стара кума тако уплашила, када је приметила да Димитрије наздравља своје пријатељу, с којим се све дотле тако лепо живео? То су, рећи ће се, ситнице, али те ситнице (ако су заиста то) неугодно се истичу у овој приповеци, која је са многим добрим странама својим — спомињем само пријатно брз развитак радње и оне, само Г. Матавуљу својствене, апартне обрте у њој, који не могу остати без јаког утиска — исто тако карактеристична за Матавуљев интересан и зрео, и ако каткада површан начин

¹⁾ Београд, 1904. Издање књижарнице Светислава Б. Цвијановића је веома укусно. Стр. 144. — 1:20 дин.

причања, као и са не једним доста приметним недостатком својим за његову нешто плитку психологију и његов иначе тако бистар, проникљив поглед, који се — а то је штета — зауставља на површини ствари, живота и света.

Осим ове има још три приповетке из Београдског (или бар србијског) живота, од којих је најлужа и, чини ми се, најуспешнија *Аранђелов удес*, једна савесно, али не ситничарски написана прича, у којој је виртуозно испричано, и ако са недовољно унутрашњег мотивисања представљено, буђење мушке свести једног опанчарског калфе. Његов је удес дао име приповеци, али није — то изгледа парадоксно — главна ствар у њој, јер Г. Матавуљ је много више пажње обратио описивању једне нове, мало необично сазидане куће на Врачару и њезиних тако разноврсних становника, пробуђене улице и несташних сељанки што зором у гомилицама долазе у град носећи на продају пилића, јаја, воћа, — него Аранђелову нешто наглом и стога недовољно јасном препоробају. То, може бити, донекле ремети композицију приповетке и одузима нешто од њезине уметничке вредности, али је уједно чини занимљивијом и свестраном, јер добро представљен колорит и згодно уплетене, и ако — оштро узевши — непотребне сцене (епизодама се оне не могу назвати) нису још ни једној приповеци били на одмет. — Не могу, а да нарочито не ударим гласом на једну необично живахно написану личну успомену пишчеву, која и крај своје безначајности има несумњиво трајне литерарне вредности, те је са глатким дијалозима и духовитим, свежим причањем својим достојна аутора „Бележака једног писца“ (у Летопису Матице Српске). Г. Матавуљ нам је у њој — она се зове: *Ускоци* — дао са неколико летимично лаких реченица и насумице, као немарно добачених црта, јасну слику „безбожног распопа“ Васа Пелагића, коме је он, вели, више но једном казао у очи своје мишљење о њему: да Пелагић, несамостални, књижама и страним идејама занесени Пелагић није био оригиналан мислилац, али да је имао јако развијену наклоност веровања, које је с почетка задовољавало црквено учење, а доцније га одвело дијаметрално противној науци, — доста претераног славољубља и не мање наивности с једне, а много издржљивости, некористољубља и храбрости с друге стране. Мислим да се са мање речи не може дати јача и рељефнија карактеристика познатог архимандрита-отпадника. И ту су онда босански бегунци, што их је „развијао Швабо“ и који шаљу дуг телеграм руском цару честитајући му рођен-дан, и ту је, најзад, далматински „Ускок“: промичући — Симо Матавуљ.

Управо је чудновато, како се Матавуљ, писац до сада скицираних прича, што пише екавштином и описује живот у који се и сам тек морао уживети, разликује од Матавуља, белетристичног етнографа Далмације (нарочито пак њезина Приморја) и Црне-Горе. Та је разлика и до сада била добро позната и не једанпут уочена, а у овој збирци, која има тачно десет радова, њу је још лакше запазити, јер други и, рекао бих, бољи део „Живота“ чине приче и слике из песникових завичаја и Црне-Горе. У првој, у *Кишовитим ноћима*, слави се победа љубави, велике и елементарно силне љубави над пиштавном празним верским зајевницама псевдопобожних људи, који у својој заслепљености заборављају да је један Бог; — а *Звоно*, та јатимно једноставна историја, како је славно петковачко звоно једнога јутра заплакало угушено, старачки, промукло, како је поп-Арон око Васкрса наклонио проше-није Мијајлу Милошеву, књазу од Србије и како је ново

звоно на дан Госпојине први пут запевало у славу божју на бокељском вису, — *Звоно* је, велим, једна лепа, са много срдачности и мирна достојанства изведена слика из живота бокељског села и јадних, поштених му господара. То је скоро савршено добра и уметнички заокружена слика, која је тек овде-онде зачињена, као прекађена с неком једва приметном и провидљиво фином пронијом, и Г. Матавуљ, тај фанатик реалне стварности, као да је нешто утешне и пријатне романтичности просуо по њој. — Од мањег су значаја и слабијег утиска *Мрвица филозофије* којој не достаје мрвица љубављу прожете психологије, и *Здухач*, којег, срећом, нека злаћано истинита места и неки угодан, сад пријатно-наиван, сад опет заједљив тон спасавају да не остане само просто пресликавање пустих догађаја и пуне реалности. *Синоси* су опет лепа скица двају осуђеника: један се аци, уздиже и у задњој ури, спомињући непрестано сина, „пиле од сокола“, и тражећи да се сину преда његова медаља, а други, зलोвољан, намрштен, мрачан убица, проклиње новорођенога сина свог и зазорно му, што ће га спомињати са последњег му срамног дела. Поједине су особе логички, јасно снимљене и нека узвишена величина лежи у Матавуљеву схваћању језивог предмета, који је изведен са извесном драмском енергијом.

Један брижљиво култивирани и заиста образован дух је писац ове књиге, један до рафинираних искусан белетристичар, који са невероватном лакоћом лети, клизи од једног предмета до другог и с тога нема времена да уђе дубље у суштину ствари, али зато површину, на којој редовно остаје, бистро аналише и са уметничком савременошћу је црта. И то су радови једне самосталне, тачно одређене и јако излуштене личности, која уме све да представи са хармонијом истинске уметности и сведочи о једном независном, отменом дару, што се зна подићи до не свакодневне висине уметничког стварања. Није, можда, све у овој збирци нетражено, сасвим непосредно и каткада мора погдекоја духовита примедба накнадити унутрашњи импулс душе, који му моментално не достаје, али она је са неком особитом финоћом форме и прецизношћу израза једна лепа књига, коју ће људи здрава укуса оставити на видном месту, да би могли с времена на време листати по њој. —

Далматинац је и Госп. *Иво Бишковић*, који је под нешто неодређеним насловом *Са острва*¹⁾ прикупио неколико приповедака. Оне су скоро све дуже и опширније од Матавуљевих, али у много чему знатно заостају иза њих, одајући ипак један веома приметан, и ако још недовољно прекађен, не врло самосталан и нешто недотеран,

Н. Михайлов. Моја породица

¹⁾ Београд, 1903. Срп. Књижевна Задруга 83. стр. 244.

неодређен дар. Његовим приповеткама недостаје унутрашња занимљивост, бистра, поуздана анализа душевног стања и једноставно узвишена прегнантност језика, али оне су бар добро погођене слике и просечно лепе новеле, које се по књижевним листовима са лакоће и непретенциозности своје пријатно читају. Но прикупљене овако у књигу, оне — то ваља одмах рећи — чине мање повољан утисак, јер једноликост предмета и многе варијације истих фигура умарају и најзад морају постати досадним. Поред тога Г. Ђипико, хотимице или случајно, не обрађује теме, које би једино за његов завичај биле карактеристичне и тако одузима својим цртама из бокељског живота чар новости и — ако се сме рећи — специјалитета. *Сукоб* би се, на пример, могао догодити ма на ком другом крају света, јер уобразилено конзервативних богаташа, савесних свештеника, вредних трговчића и ситних сукоба локалног значаја има, напослетку, свугде. То још не би била велика мана, али је несрећа, што Г. Ђипико није довољно независан и самоникао дар, да би и свакидашњим, простим и толико пута употребљеним клишејима могао дати много нових боја, а досадно обичне догађаје могао ставити у посве нову светлост и сасвим оригиналну перспективу. Но Г. Ђипико је крај свега тог симпатична појава на пољу најновије нам приповетке, јер он своје црте и слике пише са оном угодљивошћу, широком љубављу, која све разуме и свакоме прашта, дајући им уједно са лирски непосредним тоном својим неку нарочиту драж. Узмемо одмах прву приповетку о мало и одвећ наивној браћи (*Браћа*): млади, ватрени, веома осетљиви Спасоје убио је на путу једнога љутог Арнаутина, јер му упркос утврђеној погодби није хтео откупити дуван, него га у љутини још и оншамарио, те из бојазни од освете пребегне са целом породицом у Приу Гору, а доцније се с братом упути у Боку да својим радом прехране себе и своје. Али скитач Митар, потплаћени шпијун породице убијенога, једнако тражи да освети смрт ефендијину и наивни, рекох, и одвише наивни момци, који у самом убијству не гледају никакав злочин, сами се повере жандармима и тако допаду аустријске тамнице. Но заузимањем младога судца буду проглашени за црногорске поданике и после дужег робовања се ослободе уске, тамне ћелије да се опет наживљају „лепоте свјетлости, свјежине и простора“. Та је историја испричана са много љубави и пуно усрдности, али већ са приметно мање приповедачке окретности и уметничког склада, и ми смо принуђени да неугодну непрекиданост причања сматрамо као врло знатан недостатак причине композиције. Много слабија су наредна три рада: површна слика *На мору*, у којој има доста неприродности, па и ефектовања; — *Цвијета*, мало предуга приповетка о једној младој девојци, која је отишла за својим драганом у далеку Америку, али је он не хтеде узети и она се опет врати у свој стари град са тесним улицама и тихим животом да мирно, без страсти и досадно траје своје старе, једнолике дане, — и већ споменути *Сукоб*, једна бескрајно развучена прича о ситничарским размирицама у једној забаченој приморској паланци. Више одговара погодбама добре новеле *Антица*. Стара је то песма: једно младо девојче удало се више обичаја ради, но из наклоности, за човека који јој равнодушан, и није

била срећна. То је, дакле, предмет који ваљада никад није био оригиналан, и који има права сваки да обради, али код Г. Ђипика је у овом случају фабула само врло споредна ствар. Он као да је хтео представити унутрашњи развјатак једног малог сирочета: како од детета постаје девојком, у којој се постепено и неприметно буди осећај, тачније: инстинкт љубави; како се преко воље, ма да је нико, чак ни природни нагон, него једино обичај осталог света гони, удаје за човека којег нити мрзи нити воли; како стење под теретом тешког, прозачног брака и како, најзад, као осамљена старица завршује свој живот у развалинама једног старог манастира. Од прилике на истом уметничком нивоу стоји и *Јелка*, — једна лена (и ако мало тврда) прича, која и крај своје неразбраћености иде у боље и најприродније ствари што их је Г. Ђипико досада написао, те доста zgodно завршује ову збирку његових приповедака. Можда неће бити посве изlišно код „Јелке“ припадом приметити, да Г. Ђипико није најсрећнији у крштењу својих радова: он их веома радо назива именима главних особа. То су, истина, најкомотнији и најпростији, али у исто време и најповршнији наслови, који са својом празном безизразитишћу не служе на част писцу.

Општи утисак ове књиге г. Ивана Ђипика је прилично неодређен. Хоће ли њен писац моћи да створи и нешто апсолутно трајне вредности, то ће показати дани који долазе, — засада је он, чини ми се, један од оних добрих меднокритета, који ни једној књижевности, а најмање српској, не могу бити посве на одмет. Поред тога је г. Иво Ђипико песник осетљиве душе и бистрих очију, који је кадар да схвати сву озбиљност живота, — песник што има и срца и смисла за туђе патње и најзад поета, који осећа, да — живећи и за јаде туђих људи — може свој живот да развије и обогати. Отуда, мислим, толико љубави у његовим приповеткама и онолико непосредне субјективности, коју није тешко запазити нарочито у првој и последњој причи („Браћа“ и „Јелка“). Г. Ђипико, дакле, уноси и себе и своја осећања у ове приповетке и тако, може бити, не испуњава уобичајене услове конвенционалног причања, а приповетке су му редовно без епског утиска праве новеле (или романа), али он нам с том својом — да рекнем — јеретичком субјективношћу непосредно износи и сву своју личност, која као да је пуна здравих уверења и одушевљења за лепо, природно и једно. И већина читалаца биће вољна да му ради те, данас доста драгоцене, способности опрости и почешћи врло груб недостатак: местимице празну, неотесану фразеологију и непотребну, безукусну растегнутост („Сукоб“, „Антица“), много пута немилостиво досадну једноликост његових мотива, врло оскудне описе слободне природе и најзад ону страховиту сувост, с којом он који пут (срећом доста ретко) воли да просто преприча свакидашње, необично незанимљиве баналности. Укратко: г. Иво Ђипико није приповедач несумњиво јаке оригиналности, нити песник пламене маште и сасвим самосталног новог погледа на свет, и радови му редовно нису ништа више од пластички реалистичких слика, али, напослетку, *ultra posse nemo obligatur*. —

(СВРШИТЕ СЕ)

А м а ј л и ј е

(из туђег нџа)

CXII

У глупог срце на језику бива,
У мудрог језик на срцу почива.

CXIII

Ни време ни сила,
Ни све њине згоде
Угушит' не могу
Љубав спрам слободе.

CXIV

Широм свега овог света
Жудан славе можеш заћи:
Што ти нуди отаџбина —
Нигде више нећеш наћи.

CXV

У души твојој извор је добра,
Извор и туђој и твојој срећи;
Тражи га само — мораш га наћи,
А кад га нађеш — увек ће тећи.

CXVI

Од циције и дебелог брва
Тек по смрти стиже корист права.

CXVII

Нити се велича нит' се диком слави
Ко од својих уста туђу трубу прави.

CXVIII

Који самим собом владат' не разуме,
Ни туђу слободу ценити не уме.

CXIX

Имати срећу — то је у судбини,
А срећан бити — то сам човек чини.

CXX

Догод успомена буди наше наде —
Дотле нам и среће на земљи имаде.

Превео О.

En plein air

Бистра као око у детета протицала је река задовољно певушећи своју једнолику песму. Кукурузне њиве преливале се у злато. Трва је била чиста као да се јуче отопио снег. Небо високо и плаво. По њему се гонили мали сребрнасти облаци. Једно јато белих вивака летело је изнад воде. Велико и сјајно сунце као краљ је распало зраке. Поветарац је био свеж и мирисао на влагу.

На врх брега, у светлости и чистом зраку седели смо нас двоје.

Све је било весело, умивено, као да је обукло празничне хаљине. Чинило се као да се јуче отопио снег, као

да данас цвета јоргован и као да ће се сутра зарумениети мајске руже. Седели смо и ћутали. Наша заморена лица и угасле очи нису могле лагати: оне нам говораху да је то ипак само јесењи дан.

Београд 1904.

М. М. Ускоковић

Дубоко у ноћ...

Дубоко у ноћ чекао сам те. Множина мени непознатих лица различитог стаса и израза стоји или корача по мрачној обали. Све су очи управљене тамо далеко у светлост која трепери на води и приближује се. Хладан ветар брише, а у срцу се рађају и умиру нада и слутња. Самртничка борба води се и обузима цело моје биће.

Бледа и уздрхтала изиде и ти, добра моја драга. И у часу кад нам се погледи нервозно сусретоше, бесмо неми једно поред другог. Држао сам твоју врелу руку у својој руци. По твоје замореном и благом лицу прелете осмејак сетан, јак, дубок, осмејак што ме косну.

Како сам желео да ти у томе тренутку пружим и утеху и срећу, и да ти кажем најнежнију реч. Срећан и усхићен ћутао сам, а за тим промуцао нешто тако обично, натегнуто.

Изидосмо. Дочекаше те твоји. Сви су те грлили. И отеше те од мене те свете ноћи пуне својине, тишине и звездале ноћи у којој си била као анђео. А знам да због њих ниси дошла, да су ти њихова питања досадна и тешка.

Отеше те да без покоја и сна, расејана и распалакана дочекаш зору, да заједно просањамо дане младости и вечитих растанака.

Влад. Станиславовић

Једној пријатељици

Знали смо се пре виђења и растали пре но што познасмо једно друго. Избегавајући непријатне теме вечитог објашњавања својих чудних поступака журили смо једно другом, ваљда из навике, и обмашивали се да смо само пријатељи.

Нехотице сам стварао од тебе несрећно створење и подржавао те у томе уображеном стању, које ти је годило, јер је било моћно да потхрањује моју нежност, сажалење и пријатељство.

Удаљени сносили смо врло лако растанак, прилагођавајући се новом животу. О прошлости нисмо смели говорити, јер су већ многи догађаји изгледали смешни.

Јуче сам те срео здраву и насмејану, и побегао од тебе кад сам те видео у улози сентименталне девојке; јер је та сентименталност тако несрећно доликовала твоје руменом лицу.

Рекла си ми, да ћу у твојим очима увек бити оно што сам и пре био.

А ти не би ништа више жртвовала за наш други састанак, — у то сам уверен.

Влад. Станиславовић

Гуслар (сликао П. Јовановић), *Незаконита мати* (вајао Св. Перуци), *Св. Доминик* (вајао Р. Франгеш), *Смрт је љубав, смрт је живот* (вајао Св. Перуци), *Богородица* (сликао Стеван Иванов), *Природњак* (вајао Св. Перуци), *Прстеновање Св. Катарине* (сликао Ц. Медовић), *Моја породица* (сликао Н. Михайлов), — Све ове слике и вајарски радови беху изложени на Првој Југословенској Изложби. Овим бројем почиње „Нова Искра“ доносити поједине радове са ове несумњиво знамените изложбе и објавиће их што више може, уверена да ће њиме угодити и читалачкој жељи и великој идеји југословенске културне заједнице.

Ускрс (сликао Урош Предић). И ако ова слика није била на Првој Југословенској изложби, ипак је до-

носимо у овом броју као представника правог жанра Предићева.

Г-ђа Савка Суботићка. Види чланак у овом броју.

Први оглед (сликао проф. И. Мрквићка). — Док нам се не израде друга клишета од слика из бугарског одељења, објављујемо овај рад бугарског уметника, поред слика Стевана Иванова и Николе Михайлова.

Проф. Антон Ажбе у свом атељеу. Посетиоци Прве Југословенске изложбе сећаће се несумњиво оног дивног портрета „Црквиња“ у словеначком одељењу. Радио га је професор Минхенске Академије Антон Ажбе. Слику његову и његова атељеа објављујемо у овом броју.

Х Р О Н И К А

Драматски списи Јована Ст. Поповића. Књ. друга. Издање Српске Књижевне Задруге.

Ове године С. К. Задруга издала је и другу књигу „Драматских списа Јована Ст. Поповића“. У тој другој књизи налазе се једна трагедија, „Наход Симеон“, и једна комедија: „Кир Јања“. О „Кир Јањи“, за цело, нема шта више да се каже. Што се тиче „Находа Симеона“, цео свет зна да је та трагедија написана по народној песми истога имена, а да та народна песма опомиње својим предметом на Софокловог „Краља Едипа“. Ову сличност између наше народне песме и велике грчке трагедије морао је знати и Стерија, али не изгледа ни по чему да је мислио угледати се и иначе на Софокла. Он се држао искључиво народне песме, и Софоклов утицај на њега могао је бити само посредан кроз ту песму. Ипак зато, није сасвим без интереса упоредити „Симеона“ и „Едипа“. На том се упоређењу најбоље да видети, како се из једне исте грађе могу извући две трагедије сасвим наједнаке вредности: једна врло добра, а друга врло рђава.

Прича о Едипу позната је свима. То је прича о човеку који је, у незнању, узео матер за жену. Родооскрвњење је увек гнусна ствар, а нарочито онда, кад се дешава између сина и матере. Ипак зато, Софокло је успео да на основи родооскрвњења направи једну од највећих трагедија за које знамо. Едипов случај он је умотао у једну религиозно тајанствену атмосферу, у којој он престаје бити гнусан да би постао страпан. Ко год зна

„Краља Едипа“, сетиће се да ништа од свега тога што Едип ради, не бива по његовој вољи. Он је гоњен једном злом судбом, које не може да се ослободи, и ако од ње једнако бега. Његов страшни грех богови су у напред прорекли; Едип то зна, и онда покушава да остварење њиховог пророчтва осујети. Али баш оним актом којим је то мислио постићи, он извршује оно што му је било проречено. Из страха од пророчтва он је побегао из родитељске куће, и оженио се у неком страном граду. Али, доцније се показује, да његови родитељи које је напустио нису били његови прави родитељи, док је баш та странкиња на коју је случајно наишао била његова мати. На тај начин, Едипово родооскрвњење не изгледа више његово властито дело. То пре изгледа неко проклетство бачено на њега с неба, — и нама је стога могућно да се не гнушамо тога човека који матер узима за жену, већ да га жалимо..... Или, ако би се узело да се ово страховито фаталистичко схватање Едиповог случаја налази већ у народној легенди којом се Софокло служио, онда остаје његова заслуга што је своју трагедију стално одржао у оном високом тону који том схватању одговара, а, нарочито, што је погодио на који начин Едипов случај може на позорници бити интересантан. Љубавни однос између Едипа и Јокасте он оставља на страну; његова трагедија почиње тек пошто су се њих двоје узели, — и сав је интерес комада у томе, како ће Едип постепено, мало по мало, дознати шта је учинио. Догађај по догађај, факт по факт нижу се пред њиме да му полагано отворе очи и открију сву његову несрећу. Прво долази куга на Едипов народ; за тим се дознаје да је то божија казна за неки тежак грех који је у том народу учињен; и онда Едип узима да трага за тим грехом и његовим учиниоцем, и не слутећи да ће истрага обелоданити њега као учиниоца највећег греха под небом. И

док та истрага траје, сенка његове црне судбине примиче се све ближе, и бива све већа, све тамнија и ужаснија, и ми њено лагано и ћутљиво помицање пратимо у онаком истом узбуђењу као и оно приближавање смрти у Метерлинковој „Незваној Готњи...“

А сада да видите, како је код Стерије. Његов Симеон није жртва никаквог фатума. Он се сретла, истина, са Зулмом, а не зна да му је то мати, али то је једна од оних случајности какве често налазимо у позорним комадима, нарочито у комедијама. Симеон и Зулма бачени су у једну водвиљску ситуацију, — ништа више. Пошто су се један пут срели, њих се двоје узимају само стога што су се једно у друго заљубили, и то „самртно.“ Стерија није умео да подражава лепој уздржљивости Софокловој: читава три чина он употребљује на то да у пуну светлост стави љубав Симеона и Зулме, и да нам објасни како је та љубав силна... И наравно, што се Симеон и Зулма већма воле, то и њихов грешни брак све више изгледа њихово властито дело, и, следствено, она несрећа која их због тог брака сналази, — све мање трагична, све мање вредна нашег жаљења. У Стеријиној трагедији, родооскрвњење остаје без извине, и ако је случајно. Симеон и Зулма толико су се волели пре брака, да нам се чини да би они били кадри узети се, и да су знали за свој прави однос... И што је најгоре, сав интерес Стеријине трагедије остаје усредсређен у тој њиховој неприродној љубави. Да је њихова брачна веза грешна, Симеон и Зулма дознају тек при крају комада, и то на пречац: после чега се, опет на пречац, обоје убијају. Све је то збијено у цигло две сцене. Међутим, о томе како се Симеон и Зулма воле, а не могу да се узму, — о томе се говори кроз неколико целих чина... Зулма је царица, а Симеон само један симпатичан пробисвет. Она је мухамеданка, а он хришћанин, — и врх свега још, она је најмање седамнаест година старија од њега. И сада сиromaх Стерија петља и удешава кроз целу своју трагедију да се они ипак узму! Одиста је чудновато, да он није осетио да нас њихова љубавна историја не може ни часа интересовати, па ма како била романтично представљена. Наши најприроднији осећаји не допуштају нам да их посматрамо у односу љубавника, а још мање да желимо њихово ступање у брак. И како онда да нас интересује та љубавна историја која нам, чим мало прикупимо на њу пажњу, мора изгледати одвратна. У кратко, интерес своје трагедије Стерија је ставио тамо где га баш никако није смео ставити. Оно што је по могућству требало прећутати, он је развио толико да то изгледа главна ствар. Да би се разумело какав се монструм од трагедије услед тога добио, треба замислити једну трагедију о Ромеу и Јулији, где би Јулија била Ромеова мати...

Да ли после овога треба помињати још и грубу невероватност и детињасту фантастичност „Находа Симеона“? Та се трагедија дешава у једном мухамеданском граду. Зулма је удовица једног Султана, који је, изгледа, био моногам. После његове смрти, њу изводе из харема и посађују право на престо. Кад се зна положај жене у мухамеданском свету, ово је сасвим достојно веровања. Онда наилази Симеон, један млад испушеник из Хилевдара, — и тај каурин добија Зулму за жену, и постаје Султан у њеној држави. Дале и везири мало су и протестовали, али их је убрзо утишао неки Омар. Лишен сваких верских и националних предрасуда, Омар налази да нема ничег неприродног и неприличног у томе што ће један ђак из хришћанског манастира сести на престо једног

Султана. И да би нам његов либерализам изгледао вероватнији, Стерија се лепо сетно да, по занимању, Омар буде један дервиш!

С. Ј.

* Изложбени Одбор Великошколске Омладине обраћа се југословенским књижевницима овим прогласом: Успех, постигнут стварањем Прве Југословенске Уметничке Изложбе у Београду, није само оснажио за даљу борбу досадашње апостоле идеје југословенског зближења на културном пољу, него је прибавио још већи број приврженика тој идеји, који су вољни и сами да уђу у ред бораца на овом пољу. Скупљени југословенски уметници и књижевници приликом отварања Прве Југословенске Уметничке Изложбе у Београду састали су се на братски договор и на предлог хрватских књижевника одлучили: 1. Да се изврстан број уметничких дела, која се налазе изложена на изложби, репродукује и умножи, а затим у виду Алманаха изда. 2. Да у Алманах уђу још и радови југословенских књижевника, писани на матерњем језику дотичних књижевника. 3. Да такви Алманахи буду припремани приликом сваке приређене уметничке изложбе и издавани од стране оног централног одбора у чијем се културном центру и изложба одржала буде. 4. Да се досадашњи изложбени Одбори у појединим југословенским центрима прогласе за перманентне и да приме на себе и дужност сређивања књижевног дела Алманаха. 5. Да у том циљу сваки постојећи одбор састави по један локални литерарни суд (југу), који ће имати оценити припеле књижевне радове за Алманах: а књижевни радови које тај суд буде примерно одређеном му простору, улазе без икаквих даљих оцена у Алманах. 6. Да овогодишњи Алманах носи наслов: *Први Југословенски Алманах у сиомени прославе стогодишњице српског устанка*, а да се изда у Београду. — Изложбени Одбор Великошколске Омладине у Београду прихватио је ову одлуку г. г. књижевника и уметника у седници од 15/28. септембра ове године, и част му је позвати г. г. књижевнике, молећи их да слањем својих радова дотичним одборима у Београду, Софији, Загребу и Љубљани, припомогну ширењу и јачању снасносно идеје културног уједињења Југословена и тиме омогуће издавање Првог Југословенског Алманаха у замишљеном облику. Рок пријаве и слања радова локалним одборима јесте 1./14. децембар а рок слања дефинитивно примљених књижевних радова централном одбору у Београду јесте 15./28. децембар 1904. године. —

* Од 5. септембра до 5. октобра, колико је трајала Прва Југословенска Изложба, било је продато улазница: од 1-ог динара — 857, од пола динара, — 8.300, од 0-20 дин. — 1205. Свега 10.362. Каталога је продато 2.500, Благајна је примила свега 6.498 динара —

* Француски правнички часопис „La Revue générale du droit, de la législation et de la jurisprudence“ објавио је у току ове године превод члана г. Ж. М. Перића, проф. Вел. Школе, „Уставни владалац“. Овај чланак штампан је прво на српском језику у „Гласу права, судства и администрације“.

* Проф. К. Миленовић јавља да своју приправу дела Ивана Мажуранића „Смрт Смаил-аге Ченгића“ (у издању књижаре В. Валожина) продаје у месту досадашње цене од 1 динара за 0-60 дин. (стан: Теразије бр. 24). —

* О затварању Прве Југословенске Изложбе одио-
вани су на предлог Министра Просвете ови југословенски
уметници и књижевници: од Хрвата — Јосиф Бруншмит,
чувар Народног Музеја, Рудолф Валдец, Љубомир Ђалски,
орденом Св. Саве III ст.; Бела Чикош, д-р Дежман, Кле-
мент Причић, Л. Франгеш, Миховил Николић, Отоп Иве-
ковић, Целестин Медовић, д-р Видрић и Фердо Коваче-
вић орденем Св. Саве IV ст.; Ј. Бужан и Јосиф Бауер
орденем Св. Саве V ст.; од Бугара — Иван Мрквичка
и А. Вјешин орденем Св. Саве III ст.; Ив. Ангелов,
А. Митов и Ј. Тодоров орденем Св. Саве IV ст.; А.
Протич, Н. Михајлов и Х. Тачев орденем Св. Саве V
ст.; од Словенаца — Р. Јакопич и проф. Ажбе орденем
Св. Саве III ст.; Фердо Весел, Иван Грохар и Фран Го-
векар орденем Св. Саве IV ст.; Јосиф Грм и Хенрика
Шантелева орденем Св. Саве V ст.; од Срба — д-р М.
Васић, Св. Ђоровић и Ј. Дучић орденем Св. Саве IV ст.;
А. Шантић и П. Вучетић орденем Св. Саве V ст.; Р.
Вукановић орденем Белог Орла V. степена. —

Из Споменика Српске Краљевске Академије ХЛІ:
Иван Степановић Јастребов. Написао Момчило Иванић.
— 4°, стр. XI. —

Теорија правилног нотног певања, написао Исидор
Бајић, Нови Сад, парна штампарија Ђорђа Ивковића,
1904. — 8°, стр. 73. Цена 1 круна 50 погура или 2 дин.

Владоје С. Југовић: *Цртежи*. I. Нови Сад, штампарија
српске књижаре Браће М. Поповића, 1904. — 8°, стр. 33.

Из српске прошлости. I. П. М. Крајиновић. У Гос-
пљу, Српска Штампарија, 1904. — 16°, стр. 55.

Трагикомедија љубави. У два чина. Догађај из
српског живота. Написао Сигурд. Цена 0-50 дин. Београд,
штампарија Андре Петровића, 1904. 8°, стр. 62.

ЧИТУЉА

† АНТУН ФАБРИС

уредник „Dubrovnik“ и „Srdj“

У читуљу народних изабраника и најугледнијих си-
нова уписујемо и ово име драго и мило сваком који Срп-
ствоштује. Отмен као појава, проникљив као дух, идеалан
у љубави према Српству и Хрватству — он је био оли-
чење најплеменитијих тежња и узвишене борбе за кул-
турни напредак.

Рођен 17. априла 1864. г., свршио је основну и гра-
ђанску школу у Дубровнику, а 1885. године и гимназију.
На првом састанку после матуре истакао је у својој здра-
вници и програм којег ће се до смрти држати, — наздравно
је братској слози Срба и Хрвата.

Потом је слушао словенску филолегију у Бечком уни-
верзитету, а по свршетку студија не могаде, као Србин,
добити место у Дубровачкој гимназији, већ мораде отићи
у Сплит. 1891. г. премештен је за сучлента талијанске
гимназије у Задру. — 1894. г. беше му сасвим неоправ-
дано, по усеном налогу, обустављена плата, која му је
иначе, по његовој тужби, одмах накнађена. Беше дакле
отпочето гоњење, које га нагони да потражи службу у
Србији, али понуђен да се прими уредништва „Dubrov-
nika“ — остаде у свом завичају да тече све муке и не-
воље које воде слави и загробном величању. Увек ровита
здравља а политичким властима „сумњив“ у свако доба.

могао је с уверењем рећи, као што је и говорио: „Једном
сам ногом у гробу а другом у тамници!“

Због песме, на жалост рано-преминулога Тројановића,
„Бокешка ноћ“ („Srdj“ 1902. г.) буде окривљен за „веле-
издају“ и, чим се врати са Новинарског Конгреса у Бео-
граду, затворише га у тамницу, као и А. Пасарића,
власника Српске Дубровачке Штампарије, и младог Тро-
јановића. Из тамнице је пуштен на интервенцију целокупне
штампе а нарочито француских књижевника и новинара.
Послецица тог несрећног тамновања беше мана у срцу и
у органима за дисање. — И ако болан, ипак је 1903.
отишао у Пизан на словенски Новинарски Конгрес где
га, у знак признања, изабраше за потпредседника. — Исте
године организовао је у Сплиту српску странку, — свој
ваздашњи сан и најтоплију жељу.

Фабрис је оставио у животу тужну и болесну матер
и једну сестру. —

Погреб му је био какав Дубровник не памти.

О величини душе његове, о дубини погледа његових,
о племенитости срца његова многи ће писати и беседити,
али га нико неће моћи тако оцртати као што се сам оцртао,
нико тако представити као што се сам представио и не
мислећи да тим оставља своју најлепшу и највернију слику.

Десет година „Dubrovnik“ чувају и чуваће ту милу
и узвишену душу која је, речито и пуномоћно, говорила
у име захвалних и одушевљених милијона Срба.

Хвала му и слава?

САДРЖАЈ:

Прича без наслова, од Милоша П. Ђирковића.

2. песма М. М. Ускоковића.

У огледалу, приповетка С. Д. Тоторића.

Глед'о сам те. Земљи, песме Борског.

Г-ђа Савка Д-ра Ј. Суботића, од С.

Приморје, песма Рихарда Николића.

Дели-поп Павле (одломак из приповетке „Мина Келемић“) од Гр. Божовића.

Аријан се свети. Жеромски. С пољског превела Ружа Д-ра А. Винавера (свршетак).

Моја љубав, песма Милутина Јовановића.

Књижевни-уметничке новине и прилике у Словенаца, при-
казује проф. Рајко Перушек. Љубљана (наставка).

Утопљено звоно, драмска бајка у пет чина, написао
Герхарт Хауптман, превео Р. Ј. Оданић (наставка).

Нове збирке српских приповедака, Ђ. Ивачковића.

Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео Р. — En plein
air, превео М. М. Ускоковић. — Дубоко у ноћ. Једној прија-
тељици, превео Вла. Станимировић.

Уз наше слике.

Хроника: (Књижевност, Разно, Библиографија, Читуља).

СЛИКЕ: Гуслар. — Ускрс. — Незаконита мати. — Први
оглед. — Проф. Ажбе у свом атељу. — Св. Доминик. — Смрт
је љубав, смрт је живот. — Богородица. — Природњак. —
Претендовање Св. Катарине. — Моја породица.